

**EAZA Kampania
Zwierzęta Azji Południowo-Wschodniej
EAZA Southeast Asia Campaign**

Wizerunki zwierząt

Więcej informacji o kampanii na www.southeastasiacampaign.org

Chrońmy skarby orientu.

TYGRYS SUMATRZAŃSKI*(Panthera tigris sumatrae)*Strona
| 2

Fot. Magdalena Pitura

SEKCJA 1. KIM JESTEM

Wysokość:	do 60 cm
Długość ciała z ogonem:	samiec 240 cm, samica 220 cm
Masa ciała:	samiec 100 - 140 kg, samica 75 - 110 kg
Średnia długość życia w naturze:	10 lat
Średnia długość życia w hodowli:	15 lat

Drapieżny ssak z rodziny kotowatych (*Felidae*), który został sklasyfikowany jako podgatunek *Panthera tigris sumatrae*, co potwierdzają badania genetyczne. Tygrys sumatrzański jest najmniejszy spośród współcześnie żyjących tygrysów, ma intensywnie pomarańczowo-brązowe futro z wyraźnymi, węższymi niż u innych gatunków, czarnymi pręgami. Nos jest szeroki i krótki (krótszy niż u *Panthera tigris corbetti* i *Panthera tigris sondaica*), a potylicy jest szeroka z licznymi pręgami. Małe rozmiary są efektem dostosowania się tygrysa do środowiska Sumatry - gęstych lasów i niewielkich ofiar, na które poluje.

SEKCJA 2. JAK I GDZIE ŻYJE

Występowanie:	Sumatra (Indonezyjska wyspa położona w Azji Płd.-Wsch.)
Środowisko:	Nizinne wilgotne lasy tropikalne, gdzie suma rocznych opadów wynosi 2000 mm, lasy górskie, rzeki, mokradła i torfowiska na obszarze Sundaland
Aktywność:	Zasadniczo zmierzchowy i nocny tryb życia. Wzory zachowań tygrysa pokrywają się głównie ze wzorcami ofiar, na które poluje.
Rodzaj pożywienia:	Mięsożerny

Ze względu na niewielkie rozmiary ciała i siedliska jakie zamieszkuje, tygrys sumatrzański wybiera ofiary nieco mniejsze i lżejsze niż jego syberyjski kuzyn. Dzięki obecności elastycznej skóry pomiędzy palcami łap świetnie pływa, z czego korzysta nader chętnie, szczególnie, kiedy ma okazję zagonić do wody potencjalną zdobycz. Wielkość i zasięg terytorium tygrysa sumatrzańskiego są zmienne i zależą od typu siedliska oraz dostępności pokarmu. Bardzo dobry wzrok i słuch czynią z niego wyjątkowo skutecznego łowcę. Umożliwiają mu także prowadzenie polowań o zmierzchu i nocą, kiedy może pokonać dystans ponad 30 kilometrów.

Podczas polowania tygrys sumatrzański jest powolny i cierpliwy, wyczekuje ofiary ukryty w gęstej roślinności, szykując się do gwałtownego skoku. Zazwyczaj atakuje z bliskiego dystansu, rzucając się na bok zdobyczy. Kiedy waży ona więcej niż połowa masy ciała tygrysa i ma on problemy z powaleniem, wtedy decyduje się wbić kły w gardło i zadusić lub skręcić kark ofiary. Tygrys sumatrzański nie jest wybrednym łowcą, najczęściej poluje na jelenie i dziki, ale nie pogardzi też inną zdobyczą, np. rybami, krokodylami oraz ptakami. Tygrys poluje samodzielnie, aktywnie

poszukując potencjalnej zdobyczy. Najczęściej zasadza się wokół mniejszych zbiorników wodnych, do których podchodzą ofiary by się jej napić. Polega raczej na szybkim ataku niż na długiej gonitwie. Do przytrzymania drobnej ofiary, o masie ciała dochodzącej do połowy masy ciała tygrysa wykorzystuje wysuwane, ostre pazury, a śmierć zadaje ostrymi kłami, wbitymi w kark, rozrywającymi kręgosłup i przerywającymi rdzeń kręgowy. Kiedy tygrys upoluje większą zdobycz na słabo osłoniętym terenie, najpierw zaciąga ją w miejsce, gdzie czuje się bezpiecznie i dopiero wtedy przystępuje do konsumpcji. Zdobycz taką może ciągnąć nawet kilka kilometrów, w zależności od terenu i własnego temperamentu.

³ Tygrys najczęściej zaczyna posiłek od zadu lub krzyża, a kiedy otworzy jamę brzuszną, natychmiast wyciąga wnętrzności na zewnątrz. Następnie ponownie ciągnie tuszę ofiary w nowe miejsce i kontynuuje jedzenie. Tygrysy posługują się łamaczami (najmocniejszymi zębami) i ostrymi zębami przedtrzonowymi do odgryzania większych kawałków mięsa, a chropowaty język umożliwia im dokładne zeskrobanie resztek mięsa z kości. Tygrysy często odpoczywają w pobliżu swojej zdobyczy, posilając się z przerwami. Kiedy zmuszone są, aby się od niej oddalić, ukrywają zdobycz pod stertą liści, trawy i kamieni, a niekiedy zatapiają ją w wodzie, aby zlikwidować jej zapach.

Pomimo stosunkowo skąpej wiedzy nt. ilości zabijanych ofiar wiadomo, że tygrysy, które nie mają młodych osobników pod opieką, zabijają dużą zdobycz raz na osiem, dziewięć dni, co w przeliczeniu daje od 40 do 46 ofiar w ciągu roku. Samice opiekujące się młodymi zmuszone są do częstszego polowania lub do zabijania większej zwierzyny, aby pokryć zapotrzebowanie własne oraz przychowku. Tygrysy są przystosowane do nieregularnych posiłków. Potrafią zjeść znacznie więcej niż potrzebują do zaspokojenia głodu, a następnie pościć 3-4 dni.

SEKCJA 3. JA I MOJA RODZINA

Tryb życia:	samotny tryb życia
Okres godowy :	w ciągu całego roku
Cykl płciowy u samic:	około 20 - 30 dni
Ciąża:	około 103 dni
Masa ciała noworodka:	785 - 1610 g
Wielkość miotu:	1 - 7 kociąt, przeciętnie 2 - 3 młode
Wiek zakończenia karmienia mlekiem:	około 2 miesięcy
Okres międzyciążowy:	20 - 24 miesiące
Wiek dojrzałości płciowej:	3 – 4 lata samice, 4 - 8 lat samce

Tygrysy osiągają dojrzałość płciową w wieku 4 lat, ale zarejestrowano ten moment także u młodszych osobników. Dojrzałe samce można poznać po charakterystycznych długich włosach wokół głowy. Samce i samice większość życia spędzają samotnie, na własnych terytoriach. Samice poruszają się w obrębie swoich stosunkowo niewielkich obszarów, podczas gdy terytorium samców może być znacznie większe (około 70 km²) i swoim zasięgiem obejmować terytoria 2 - 7 samic. Wielkość terenu, po którym porusza się samica, wystarcza by zaspokoić głód, odchowić młode, znaleźć schronienie itp. Samice i samce, którym nie udaje się utrzymać swojego terytorium nie przystępują do rozrodu. Zasięg występowania tygrysów i ich ilość zależy w bezpośredni sposób od dostępności zwierzyny łownej na ich terytorium. W regionie występowania tygrysa sumatrańskiego, w lasach tropikalnych ilość biomasy łownej powinna wynosić około 500 kg/km².

Obie płcie znaczą teren swoim zapachem. Odstrasza to potencjalnych rywali, informuje o zasięgu terytorium, a także o wystąpieniu rui u samic. Większość "znaków" znajduje się w pobliżu wody, gdzie prawdopodobieństwo spotkania się tygrysów jest większe, i w miejscach, gdzie licznie występuje zwierzyna łowna. Markery zapachowe pozostawiane są w postaci odchodów lub też moczu zmieszanego z wydzieliną zapachową, produkowaną przez gruczoły okołoodbytowe.

Jedynie istotne spotkania samców i samic odbywają się w okresie reprodukcyjnym. Charakterystyczny zapach samicy w rui przyciąga samce i wywołuje u nich chęć krycia. Tygrysica jest płodna wiele razy w ciągu roku. W niewoli samice mają cykle płciowe o długości 20-30 dni z okresem rui trwającym około 5 dni, powtarzanym co miesiąc. W naturze występuje wyraźna zmienność osobnicza. Zdarza się, że para trzyma się razem ponad 2 dni (nawet do 7 dni). Dużym problemem są izolowane rezerваты, w obrębie których kojarzą się ze sobą zwierzęta blisko spokrewnione.

Na ogół tygrys, którego terytorium zawiera terytorium samicy, ma przewagę w jej kryciu, kiedy ma ona ruję. W naturze zdarza się, że wiele samców zaleca się do tej samej samicy, wtedy dochodzi pomiędzy nimi do konfrontacji. Walki pomiędzy samcami podlegają bardzo ścisłym regułom. Spoglądanie w oczy, stroszenie wąsów, pokazywanie kłów i próby zadania ciosu pazurami, mają na celu zastraszenie rywala. Jeden z przeciwników może położyć kres pojedynkowi w dowolnym momencie. Wystarczy, że ostentacyjnie zaznaczy swój brak zainteresowania odwracając głowę. Kiedy samiec zdobędzie samicę opiera na niej swój pysk, podczas gdy ona ociera się o niego ciałem. Jeśli jest bardzo podniecona wydaje ochryple porykiwania, prycha, ociera wibrysy (wąsy czuciowe na pysku) o wibrysy samca i przewraca się po ziemi, przebierając łapami. Następnie przywarowuje na brzuchu i przyjmuje samca. Para kopuluje 17 - 52 razy na dobę, ale pomimo tego szansa na poczęcie wynosi jedynie 20 - 40%. Zaraz po kryciu samica podnosi się i wykazuje mniejszą lub większą agresję w stosunku do samca. Podczas tego krótkiego okresu godowego para wspólnie spożywa posiłki i śpi. Następnie rozdzielają się, a samiec wyrusza na poszukiwanie nowej partnerki.

Narodziny mają miejsce w norze wykopanej w ziemi, w wykrocie, gęstych zaroślach, konarach drzew lub jaskiniach. Podczas akcji porodowej od pierwszych skurczów tygrysica wylizuje okolice narządów płciowych, następnie prze, siedząc na tylnych kończynach. Czasem stoi aż do chwili pojawienia się pierwszego potomka lub też przysiadła na jednej łapie, unosząc drugą, aby ułatwić przyjście na świat młodemu. Kiedy urodzą się dwa lub trzy kocięta, uwalnia je kolejno z błon płodowych i wylizuje, aby je osuszyć. Ruchy noworodków rozbudzają instynkt macierzyński tygrysicy. Jeśli rodzą się martwe, samica je ignoruje. Noworodki wraz z ogonem mają długość około 45 cm i masę ciała około 1,5 kg. Rodzą się ślepe i takie pozostają przez 6 - 14 dni. Zęby mleczne zaczynają wyrastać po dwóch tygodniach, a uzębienie stałe jest kompletne około 12 - 18 miesięcy. Do wieku około 8 tygodni młode karmione są wyłącznie mlekiem matki. Kiedy mają 2 - 3 miesiące zaczynają uzupełniać dietę niewielkimi ilościami mięsa. Wolno im wówczas poruszać się w promieniu 2 - 3 m wokół jamy. W wieku około 4 miesięcy są wielkości psa np. setera. Młode tygrysy spędzają większość czasu na zabawach między sobą i matką. Odsadzenie następuje w wieku 6 miesięcy. Dopóki małe nie przemieszczają się sprawnie, matka nie dopuszcza żadnego intruza w ich pobliże. Zabija każdego, kto stanowi zagrożenie lub przenosi miot w inne miejsce. Wtedy delikatnie ujmuje każde tygrysiątko zębami za skórę na szyi i jedno po drugim niesie w bezpieczniejsze miejsce. Podczas takiego transportu małe cicho i spokojnie zwisają matce z pyska.

Młode samce wyruszają na pierwsze samodzielne polowania w wieku około 15 miesięcy. Kiedy skończą 18 - 20 miesięcy są już bardziej pewne siebie, choć nadal polują na rodzinnym terenie. Pełną samodzielność osiągają w wieku 18 - 24 miesięcy, wraz z pojawieniem się nowego miotu.

SEKCJA 4. ZDUMIEWAJĄCE FAKTY

Rekord wieku w hodowli: 25 lat

Rok rozpoczęcia europejskiego programu hodowlanego (EEP): 2010 rok

Od nikczemnego Shere Khan w opowieści Kiplinga *Księga Dżungli*, po opiekuńczego strażnika zachodu w koreańskiej mitologii, tygrys zawsze rozgrzewał wyobraźnię człowieka, bardziej niż inne zwierzę. Słowo tygrys pochodzi od perskiego "tigri", co oznacza strzałę, tygrysa gotowego do skoku i rzekę o gwałtownym prądzie. Arystoteles, który nigdy nie widział tego zwierzęcia, wspomina o nim w swoich pismach. W III wieku p.n.e. jeden z generałów Aleksandra zaprezentował Ateńczykom pierwszego tygrysa. W 19 roku p.n.e. ambasador Indii ofiarował wspianalego osobnika cesarzowi rzymskiemu Augustowi. Obecnie tygrys stał się symbolem ochrony środowiska naturalnego i jego zasobów, a jego walka o przetrwanie jest odzwierciedleniem walki ludzi o zrównoważone współistnienie z florą i fauną na świecie.

Tygrysy lubią wodę, chętnie i często z niej korzystają dla ochłody, czystej przyjemności, a także w celach łowieckich. Białe plamki umieszczone z tyłu na uszach mają za zadanie zmylić przeciwnika, gdyż udają oczy, które mają uchodzić za dużo większe, a tym samym czynić z tygrysa jeszcze groźniejszego drapieżnika. "Sztuczne oczy" ochraniają kocięta.

Analiza DNA pozwoliła wysnuć hipotezę, że tygrys sumatrzański powstał w izolacji od pozostałych gatunków tygrysów, po tym jak podniósł się poziom mórz na granicy Plejstocenu i Holocenu, jakieś 12 000 - 6 000 lat temu. Oznacza to, że tygrys sumatrzański jest dalej spokrewniony z innymi gatunkami tygrysów żyjących na kontynencie, a one z kolei są sobie genetycznie bliższe.

Tygrys zajmuje główne miejsce w kulturze i mitologii etnicznych społeczności Indonezji. Na terenach występowania tego gatunku od wieków osiedlali się ludzie różnych plemion. W północnej części Sumatry, na obszarze gór Bukit Barisan żyją plemiona Batak. W języku tych plemion tygrys nosi nazwę "opung" czyli dziadek. We wschodniej części

Sumatry w prowincji Jambi tygrysa nazywa się "datuk", co oznacza osobę godną szacunku. Na Sumatrze od dawna ryk tygrysa kojarzony był z nadchodzącym nieszczęściem lub katastrofą. Z drugiej strony zwierzę to zawsze łączono z mistycznymi i magicznymi wydarzeniami, jakie pojawiały się w ciągu życia mieszkańców tej wyspy. W Aceh, południowo - wschodniej prowincji Sumatry, w każdej wiosce leżącej w okolicy Parku Narodowego Gunung Leuser jest osoba, która uchodzi za tresera zwierząt. Osoba ta za pomocą kadzideł oraz śpiewanych mantr potrafi wywołać tygrysa z dżungli i sprowadzić go do wioski. Wiele plemion żyjących na Sumatrze do dziś czci i oddaje najwyższy szacunek tygrysom.

⁵ Tygrysa czczono za odwagę i zręczność, przypisywano też magiczną moc niektórym jego narzędom wewnętrznym. Zjedzenie jego wątroby miało dodawać odwagi i wytrzymałości. Tłuszcz cieszył się reputacją afrodyzjaku i był też stosowany na reumatyzm. Obojczyków poszukiwano jako talizmanu, pazury umieszczano na fetyszach, a sproszkowanych wąsów używano jako trucizny. Europejczycy uważali, że wibrysy tygrysa to idealne narzędzie zbrodni, gdyż są tak twarde, iż pocięte na drobniutkie kawałki i wymieszane z pokarmem, spowodują niewykrywalne przy sekcji liczne perforacje żołądka.

SEKCJA 5. POMÓŻ, MÓJ GATUNEK WYMIERA

Status wg listy IUCN:	(CR) Krytycznie zagrożony wyginięciem
Trend populacji:	malejący
Szacowana wielkość populacji żyjącej w naturze:	około 500 osobników
Liczebność w Europie (wg ISIS):	101 osobników w ogrodach zoologicznych
TOP3 - Najważniejsze 3 zagrożenia:	

1. Kłusownictwo i nielegalny handel częściami ciała tygrysów
2. Spadek liczebności pokarmu
3. Utrata i degradacja środowiska

W ratowanie populacji tygrysów zaangażowane są od lat na wielką skalę społeczności międzynarodowe, lokalne rządy, duże korporacje, parki oraz rezerваты, departamenty ochrony środowiska, a także organizacje pozarządowe. Ochrona gatunkowa jest realizowana na wielu płaszczyznach. Są wśród nich: nakładanie sankcji na kraje, które nie kontrolują handlu martwymi tygrysami, zakładanie rezerw gatunkowych, szkolenie oraz rozmieszczenie w terenie zespołów do walki z kłusownikami, identyfikacja krytycznych punktów w ochronie gatunkowej, współpraca z ludźmi praktykującymi medycynę tradycyjną nad alternatywnymi rozwiązaniami nie wykorzystującymi części ciała tygrysów, społeczne kampanie edukacyjne, projekty odbudowy siedlisk, ekonomiczne zachęty dla lokalnych społeczności, rozwój badań i metod monitoringu, a także rozpoczęcie naukowych projektów badawczych.

Dziki obszary Sumatry są silnie przekształcane na cele rolnicze. Z tego powodu tygrysy zmuszone są zamieszkiwać podzielone tereny leżące w obrębie pięciu parków narodowych i dwóch rezerwatów dzikiej przyrody. Najliczniejsza populacja, około 110 tygrysów żyje w Parku Narodowym Gunung Leuser. Kolejne 100 osobników występuje na niestrzeżonym areale, który wkrótce zostanie przekształcony w tereny rolnicze. Tygrysy, które żyją na tego typu obszarach są szczególnie narażone na kłusownictwo, które nasila się wraz z naruszeniem ich spokoju przez mieszkańców wiosek.

Ciągła utrata naturalnych ekosystemów pogłębia kryzys ochrony tygrysów, dlatego zostały one objęte strategią ochrony gatunkowej, opracowaną przez Indonezyjskie Ministerstwo Leśnictwa. Obecny stan populacji jest na tyle zły, że nie pomoże mu nawet stabilizacja na obecnym poziomie. Grozi to poważną katastrofą ekologiczną, wynikającą z typowych problemów genetycznych związanych z niewielką liczebnością zwierząt.

W kolekcjach ogrodów zoologicznych na świecie żyje w sumie około 250 osobników (ISIS/2011). Jeszcze w latach 70. XX wieku na wolności żyło blisko 1 000 tygrysów sumatrzeńskich. Wiadomo już że, żadne wniosłe mity nie ochronią tygrysów przed wymarciem. Z powodu kłusownictwa i intensywnego niszczenia siedlisk (głównie pod uprawę palmy oleistej liczebność tego drapieżnika maleje.

Pomimo, że polowania na tygrysy są prawnie zabronione, to kwitnie kłusownictwo i nielegalny handel częściami ciała tych zwierząt, a także wytworzonymi z nich produktami. Przemysł i kłusownictwo nie znają granic. Głównym i największym na świecie odbiorcą tego typu towaru są Chiny. Wynika to z olbrzymiego rynku zbytu i rzeszy potencjalnych klientów. Kolejnymi importerami są Tajwan i Korea Południowa, gdzie eksportuje się przeważnie kości tygrysa, jak i pozostałe części, które głównie wykorzystywane są w medycynie ludowej. Z tych samych powodów

znaczna partia tego towaru wysyłana jest do Ameryki Płn., gdzie głównymi klientami są zamożni mieszkańcy o azjatyckich korzeniach, których stać na zakup drogiego towaru.

DZIOBOROŻEC BRUZZODZIOPY

(*Aceros c. corrugatus*)

Strona
| 6

Fot. Wojciech Kaczkowski

SEKCJA 1. KIM JESTEM

Długość ciała:	około 70 cm
Długość ogona:	22 - 28 cm
Długość dzioba:	15 - 20 cm
Długość skrzydła:	samiec około 40 cm, samica około 36cm
Masa ciała:	samiec około 1,6 kg, samica około 1,25 kg
Średnia długość życia w naturze:	brak danych
Średnia długość życia w hodowli:	22 - 25 lat

Dzioborożec bruzdodzioby ze względu na swój wygląd często bywa mylony z tukanem. W upierzeniu dzioborożca przeważa kolor czarny z metalicznym połyskiem. Dziób jest potężny, w żółtym kolorze, zakończony u nasady czerwono - brązowym hełmem, który u samicy jest mniejszy. Podgardle samca jest żółte, a samicy niebieskie, 2/3 ogona jest białe, nogi szarawe lub czarne. Skóra dookoła oka jest naga w kolorze niebieskim. Samica dzioborożca bruzdogłowego jest około 10% mniejsza od samca. Ptak lata niezgrabnie i ociężale z powodu zaokrąglonych skrzydeł.

SEKCJA 2. JAK I GDZIE ŻYJE

Występowanie:	Azji Płd.-Wsch. (Półwysep Malajski, Tajlandia, Sumatra, Borneo)
Środowisko:	Nizinne, wiecznie zielone lasy tropikalne, przede wszystkim tereny podmokłe i bagienne, położone blisko wybrzeża.
Aktywność:	dzienna
Rodzaj pożywienia:	90% owoce, 10% drobne kręgowce

Dzioborożec bruzdodzioby odżywia się głównie owocami i okazjonalnie małymi zwierzętami, takimi jak: żaby, jaszczurki, młode ptaki, a także ślimaki i stawonogi. Te drobne kręgowce, mięczaki i stawonogi żyjące w dżungli są wystarczająco pożywe dla ptaków wielkości dzioborożca. Ponadto dzioborożcom brakuje zręczności, ostrych pazurów i odpowiedniego dzioba by móc upolować większe zwierzęta. Las dostarcza im dużo pożywienia w postaci owoców bogatych w cukier (np. figi), czyli energię potrzebną do życia. Jednak owoce te znajdują się często na końcach cienkich gałązek, co oznacza, że są trudno dostępne. Duży dziób dzioborożca służy jako wydłużone ramię. Picie wody nie ma prawdopodobnie zasadniczego znaczenia dla żadnego z gatunków dzioborożców ze względu na ich dietę bogatą w soczyste owoce.

SEKCJA 3. JA I MOJA RODZINA

Tryb życia:	nadrzewny, koczowniczy
Wielkość lęgu:	2 - 3 piskląt
Czas zakończenia opieki nad potomstwem:	około 100 dni
Okres gniazdowania:	103 - 108 dni
Okres inkubacji:	około 28 dni

Dzioboroźce bruzdodziobe najczęściej żyją w parach lub trójkach, ale zdarza się, że tworzą stada do 30 osobników. Gniazduje w dziuplach drzew, na wysokości 40 - 50 metrów. Samica dzioborożca składa białe i matowe jaja, które podczas inkubacji ciemnieją. Okres inkubacji trwa około 28 dni, podobnie jak u gatunków naziemnych, jednak ze względu na zabudowywanie gniazda przez gatunki nadrzewne, nie ma dokładnych danych na ten temat. Jak wszystkie inne gatunki dzioborożców prowadzących nadrzewny tryb życia, w okresie rozrodu samiec zamurowuje wejście do gniazda pozostawiając tylko niewielki otwór, przez który karmi swoją samicę oraz pisklęta przez około 100 dni. Po tym czasie młode są już opierzone i dość samodzielne. Pozostawiony otwór służy także do usuwania odchodów.

SEKCJA 4. ZDUMIEWAJĄCE FAKTY

Rekord wieku w hodowli: brak danych

Rok rozpoczęcia europejskiego programu hodowlanego (EEP): 1997 rok

Odchody dzioborożców często zawierają nasiona, dlatego w krótkim czasie z ziemi pod gniazdem zaczynają wyrastać nowe rośliny. Miejscowa ludność na podstawie długości pędów tych roślin potrafi ocenić wiek piskląt i to, czy nadają się już do złapania oraz sprzedaży handlarzom zwierząt.

Typowy okrzyk dzioborożca bruzdodziobego to 1 - 3 kaszlnięcia, które brzmią mniej więcej "sok sok sok" lub "kowwow" powtarzany z krótkim przerwami. Okrzyk samicy jest dużo wyższy. Głos wydawany w locie jest bardziej melodyjny i delikatniejszy "wakowwakowwakow". Dzioboroźce wydają też ostry dźwięk "pukekek".

SEKCJA 5. POMÓŻ, MÓJ GATUNEK WYMIERA

Status wg listy IUCN:	(NT) Podwyższone ryzyko wyginięcia
Trend populacji:	malejący
Szacowana wielkość populacji żyjącej w naturze:	brak danych
Liczebność w Europie (wg ISIS):	58 osobników

TOP3 - Najważniejsze 3 zagrożenia:

1. Utrata i degradacja środowiska
2. Kłusownictwo
3. Nielegalny handel

Spadek liczebności dzioborożców bruzdodziobych spowodowany jest głównie utratą siedlisk, zwłaszcza, że gatunek ten występuje jedynie w pierwotnych lasach nizinnych. Można go spotkać na terenach podlegających selektywnej wycince, jednak nigdy w lasach wtórnych, czyli na terenach wtórnie zalesionych. Degradacja środowiska naturalnego postępuje głównie z powodu nielegalnego wycięcia drzew, gdyż ceny tego towaru są bardzo wysokie, ale też z powodu przekształcania tych terenów np. pod obszary uprawne. Dzioboroźce bruzdodziobe są też często odławiane na potrzeby handlu i trafiają do prywatnych kolekcji. Nie bez znaczenia dla kondycji tego gatunku były pożary dzungli w latach 1997 - 1998.

Pierwszy dzioborożec bruzdodzioby urodził się w warunkach wiewaryjnych w 1988 roku.

ŻÓŁW ŚWIĄTYNNY*(Hieremys annandalli)*Strona
| 8

Fot. Monika Kaczkowska

SEKCJA 1. KIM JESTEM

Długość karapaksu:	40 - 60 cm
Masa ciała:	8 - 10 kg
Średnia długość życia w hodowli:	do 35 lat

Żółw świątynny należy do rodziny batagurowatyh, z podrzędu żółwi skrytoszyjnych. Jest jednym z największych azjatyckich gatunków żółwi bagiennych. Ma ciemno-brązowy karapak (górna część skorupy), a plastron (brzuszna część pancerza) jest koloru żółtego z dużą czarną plamą na każdej z płytek kostnych. Wraz z wiekiem żółwia, plamy te powiększają się i zlewają ze sobą, w efekcie dając zupełnie czarny plastron. Ogon jest krótki i szary. Kończyny są zwykle ciemnoszare na górnej powierzchni i szare poniżej. Palce spięte są błoną pławną i stanowią doskonałe przystosowanie do poruszania się w wodzie. W czasie godów głowa u samców przybiera żółtą barwę. Samca od samicy można odróżnić po grubszym ogonie i wklęsłym plastronie.

SEKCJA 2. JAK I GDZIE ŻYJE

Występowanie:	Tajlandia, Kambodża i południowy Wietnam
Środowisko:	Niedostępne podmokłe tereny, bagna, pola uprawne oraz wolno płynące rzeki Azji Płd.-Wsch.
Rodzaj pożywienia:	głównie roślinożerny

W błotnistym gruncie potrafi zakopać się do głębokości 1,5 metra. Żywi się przede wszystkim roślinnością wodną, a także lądową. Dietę uzupełnia owocami spadającymi z drzew do wody. Nie pogardzi również pokarmem zwierzęcym (np. rybami). Ze względu na fakt, że żółw świątynny, tak jak inne żółwie, nie posiada zębów, pokarm pobiera dzięki wykształconemu ostrym i mocnym szczękom.

SEKCJA 3. JA I MOJA RODZINA

Tryb życia:	Dostosowany do sezonowych zmian wysokości poziomu wód
Wielkość lęgu:	4 jaja
Czas zakończenia opieki nad żółwikami: ????	
Wiek dojrzałości płciowej:	około 10 lat

Rozmnaża się w trakcie trwania pory deszczowej. Samica składa zazwyczaj 4 jaja, z których po okresie inkubacji, wykluwają się 6 cm młode żółwie.

SEKCJA 4. ZDUMIEWAJĄCE FAKTY

Rekord wieku w hodowli: brak danych

Rok rozpoczęcia europejskiego programu hodowlanego (EEP): brak danych

Nazwa żółwia świątynnego wywodzi się stąd, że często trzymane są one w basenach buddyjskich świątyń, co chroni je przed kłusownikami, niestety obecnie już coraz mniej skutecznie. Istnieją wierzenia mówiące, że w ciele żółwia świątynnego znajduje schronienie wędrująca dusza człowieka, a osoba która uratuje zwierzę od śmierci, może spodziewać się lepszego losu w swoim przyszłym życiu. Dlatego też, ludność tubylcza uwalnia żółwie świątynne z sieci i różnych pułapek wypuszczając je do małych rzek lub na nieużywane pola ryżowe.

SEKCJA 5. POMÓŻ, MÓJ GATUNEK WYMIERA

Status wg listy IUCN: (EN) Zagrożony wyginięciem

Trend populacji: malejący

Szacowana wielkość populacji żyjącej w naturze: brak danych

Liczebność w Europie (wg ISIS): 10 osobników

TOP3 - Najważniejsze 3 zagrożenia:

1. Utrata i degradacja środowiska
2. Kłusownictwo
3. Nielegalny handel

Ze względu na duże rozmiary ciała, żółwie świątynne są chętnie odławiane z naturalnego środowiska, następnie sprzedawane i zabijane. W dalszym ciągu (szczególnie w Chinach) istnieje popyt na ich mięso oraz poszczególne części ciała, które wykorzystywane są w chińskiej medycynie tradycyjnej. Tamtejsza ludność wierzy niestety, że spożywanie mięsa żółwi świątynnych zapewnia długowieczność, a dosypywanie sproszkowanej skorupy, np. do napojów, dodaje sił witalnych. Wszystkie te mity sprawiły, że stały się one cennym towarem na czarnym rynku i masowo padają łupem kłusowników. Proces ten jest oczywiście nielegalny i wciąż silnie zagraża temu gatunkowi. Kiedy żółwie są zbyt małe na sprzedaż trafiają do prywatnych zbiorników by podrosły i uzyskały wartość rynkową. Oprócz wielu działań ochroniarskich (w tym przetrzymywanie w buddyjskich świątyniach), stosuje się również wypłacanie miejscowej ludności rekompensaty za wypuszczenie złapanych wcześniej żółwi. Żółwiom świątynnym zagraża również utrata siedlisk. Ze względu na duże zagęszczenie ludzi oraz rozwój rolnictwa, naturalne bagna podlegają ciągłej degradacji i osuszaniu.

JELEŃ ALFREDA (JELEŃ FILIPIŃSKI)*(Rusa alfredi)*Strona
| 10

Fot. Agnieszka Urbańczyk

SEKCJA 1. KIM JESTEM

Wysokość:	60 – 80 cm
Długość ciała:	120 – 130 cm
Masa ciała:	40 – 80 kg
Średnia długość życia w naturze:	do 20 lat
Średnia długość życia w hodowli:	brak danych

Jeleń Alfreda to jeden z dwóch endemicznych gatunków jeleni na Filipinach. Posiada krótkie nogi i krępą budowę ciała. W umaszczeniu przeważa kolor ciemnobrązowy z czerwonymi przejaśnieniami oraz charakterystyczne jasne plamy po bokach i z tyłu ciała. Samce posiadają krótkie poroże (około 25 cm) z trzema „wyrostkami”.

SEKCJA 2. JAK I GDZIE ŻYJE

Występowanie:	wyspy Negros i Panay
Środowisko:	las deszczowe
Aktywność:	nocna
Rodzaj pożywienia:	roślinożerny

W roku 1991, gdy po raz ostatni przeprowadzano poszukiwania przedstawicieli tego gatunku na wolności, okazało się, że występuje on jedynie na 5% wcześniej zajmowanych terenów. W 2009 roku, na podstawie znalezionych śladów i odchodów zwierzęcia, potwierdzono jego występowanie głęboko w dżungli. Jeleń Alfreda zamieszkuje strome zbocza porośnięte lasami deszczowymi na filipińskich wyspach Negros i Panay, do wysokości 1 500 m n.p.m, które są bardzo trudno dostępne dla ludzi. Dawniej występował powszechnie w lasach na wspomnianych wyspach Panay, Negros oraz na Cebu i Guimaras. W 1980 roku uznano, że ostatecznie wyginął na wolności, ale w 1986 roku znaleziono oswojonego samca w jednej z lokalnych wiosek, a później jeszcze kilka innych osobników. Obecnie jeleni Alfreda jest z powodzeniem hodowany w ogrodach zoologicznych.

Jeleń Alfreda odżywia się głównie trawą, nisko rosnącymi liśćmi oraz pąkami.

SEKCJA 3. JA I MOJA RODZINA

Tryb życia:	małe stada do 3 - 5 osobników
Masa ciała noworodka:	2-2,5 kg
Wielkość miotu:	1 - 2 młode
Wiek dojrzałości płciowej:	samce 12 miesięcy

Jelenie Alfreda prowadzą zazwyczaj nocny tryb życia, są bardzo płochliwe i większość czasu spędzają ukryte w gęstych zaroślach. Żyją w niewielkich grupach liczących średnio 3 osobniki. Samce mogą być samotnikami. Samce dojrzewają płciowo, kiedy zaczyna rosnąć im poroże, czyli po 12 miesiącach.

SEKCJA 4. ZDUMIEWAJĄCE FAKTY

Rekord wieku w hodowli: brak danych

Rok rozpoczęcia europejskiego programu hodowlanego: brak danych

Do lat 80. ubiegłego wieku uważano ten gatunek za wymarły. W 1986 roku brytyjski zoolog Roger Cox zidentyfikował zwierzę trzymane przy jednej z wiejskich chat na wyspie Panay, jako przedstawiciela „wymarłego” gatunku. Od tego czasu rozpoczęły się poszukiwania tych zwierząt w filipińskich lasach, ruszyły też programy ochroniarskie dla tego gatunku. W 1989 roku na każdej z wysp powstała stacja hodowlana, do której trafiły osobniki zarekwirowane kłusownikom. Z tych miejsc część zwierząt reintrodukowana została do środowiska, a pozostałe posłużyły do stworzenia hodowlanej populacji jeleni. Pierwszy transport tych zwierząt przyjechał do Francji w latach 90. Drugi, który odbywał się już w obecnym stuleciu trafił do Poznania. Przedstawiciele z tych dwóch grup są przodkami wszystkich jeleni Alfreda hodowanych w Europie.

SEKCJA 5. POMÓŻ, MÓJ GATUNEK WYMIERA

Status wg listy IUCN: (EN) Zagrożony wyginięciem

Trend populacji: malejący

Szacowana wielkość populacji żyjącej a naturze: około 300 osobników

Liczebność w Europie (wg ISIS): 95 osobników

TOP3 - Najważniejsze 3 zagrożenia:

1. Utrata siedlisk
2. Wyrąb lasów
3. Polowania

Nie ma dokładnych danych dotyczących liczebności gatunku, ale szacuje się, że wielkość populacji wynosi około 2 500 dorosłych osobników występujących na świecie (w tym zawiera się także populacja hodowlana), z czego około 300 egzemplarzy żyje na wolności. Na dzień dzisiejszy szacuje się, że na każdej z wysp żyje od 60 do 100 sztuk jeleni. Badania pokazują, że na 95% obszarów pierwotnego zasięgu zostały one wytępione. Ich populacja cały czas się kurczy, z powodu utraty siedlisk naturalnych na rzecz terenów rolniczych, karczowania lasu i polowań dla mięsa.

NOSOROŻEC INDYJSKI*(Rhinoceros unicornis)*Strona
| 12

Fot. S&A Toon

SEKCJA 1. KIM JESTEM

Wysokość:	samiec 163 - 193 cm, samica 147 - 173 cm
Długość ciała:	do 412 cm
Długość rogu:	średnio 25 cm
Obwód ciała:	do 400 cm
Masa ciała:	samiec 2000 - 2130 kg, samica około 1600 kg
Średnia długość życia w naturze:	brak danych
Średnia długość życia w hodowli:	powyżej 40 lat

Nosorożce indyjskie (zwyczajowo zwane pancernymi) mają grubą, srebrno-brązową skórę, która ma odcień różowy w okolicach dużych fałd skórnych. Przednie kończyny i ramiona są pokryte brodawkami wyglądającymi jak guzki, bądź ćwieki. Poza rzęsami, frędzlami w uszach i kitą (pędzlem) na ogonie, mają ograniczone owłosienie. Samce można rozpoznać po rozbudowanych i grubych fałdach szyjnych. Czaszka nosorożca mierzy ponad 60 cm długości, w tym potylicą ma długość 19 cm. Pojedynczy róg występuje zarówno u samców, jak i u samic tego gatunku, ale brak go u nowonarodzonych nosorożców. Czarny róg, tak jak ludzkie paznokcie to czysta keratyna. Zaczyna się pojawiać w wieku około 6 lat. U większości dorosłych osobników róg osiąga 25 cm długości. Największy, jaki odnotowano, miał długość ponad 57 cm. Róg nosowy jest lekko zakrzywiony do tyłu z podstawą około 18,5 cm na 12 cm, która szybko zwęża się do momentu, gdzie zaczyna się gładki trzon (około 5,5 cm ponad podstawą). U nosorożców trzymany w hodowlach róg jest często starty do postaci grubego guza.

W warunkach wiewaryjnych odnotowano 4 osobniki, które osiągnęły wiek powyżej 40 lat, z czego najstarszy dożył 47 lat.

SEKCJA 2. JAK I GDZIE ŻYJĘ

Występowanie:	płd. Nepal, płn. Indie, płn. Bengal, Asam
Środowisko:	tereny podmokłe, zalewowe i pola uprawne
Aktywność:	aktywny rano i wieczorem
Rodzaj pożywienia:	roślinożerny

Zasięg występowania nosorożca indyjskiego obejmował kiedyś całą północną część Półwyspu Indyjskiego wzdłuż dorzecza Indusu, Gangesu i Brahmaputry, od Pakistanu do granicy indyjsko - birmańskiej. Mogły również występować w Myanmarze, południowych Chinach i na terenie Indochin (Laos, Kambodża i Wietnam). Preferują płaskie tereny zalewowe, z bujną roślinnością występujące w regionie Terai oraz w dorzeczu Brahmaputry. W wyniku degradacji

środowiska naturalnego i zmian klimatu, zasięg ich występowania stopniowo się zmniejszał. Z tego względu pod koniec XIX wieku nosorożce indyjskie przetrwały jedynie w regionie Terai na terenie południowego Nepalu, u podnóża Himalajów, w północnej części stanów Uttar Pradesh, Bihar (Indie). Najliczniej występuje w północnym Bengalu i w dolinie Brahmaputry na terenie Asamu. Obecnie zasięg ich występowania jeszcze bardziej się skurczył do kilku obszarów w południowym Nepalu, północnym Bengalu i w dolinie Brahmaputry. W latach osiemdziesiątych nosorożce często były widywane na wąskim terenie Parku Narodowego Royal Manas w Bhutanie. Teraz ich siedliska są ograniczone terenami zdominowanymi przez człowieka, dlatego często pojawiają się w sąsiedztwie obszarów uprawnych, pastwisk i lasów wtórnych. Nosorożce pancerne wyginęły regionalnie w Bangladeszu, Buthanie i Pakistanie.

Dietę nosorożca indyjskiego stanowi głównie trawa, ale chętnie zjada także liście, gałązki krzewów i drzew, owoce oraz rośliny wodne. Żerowanie ma najczęściej miejsce rano i wieczorem. Nosorożce używają swoich chwytnych warg do złapania łodyg trawy. Następnie przyciągają źdźbła, odgryzają górną jej część, a potem zjadają resztę. Przy bardzo wysokiej trawie czy drzewkach, nosorożce często wchodzą na roślinę i wykorzystując swój ciężar pochylają ją tak, aby znalazła się na poziomie jego pyska. Matki również stosują tę technikę, aby zapewnić pokarm swoim młodym. Wodę piją nieustannie przez 1 - 2 minuty.

SEKCJA 3. JA I MOJA RODZINA

Tryb życia:	samotniczy
Ciąża:	15,7 miesięcy
Masa ciała noworodka:	60 - 80 kg
Wielkość miotu:	1 młode
Okres międzyciążowy:	34 - 51 miesięcy
Wiek dojrzałości płciowej:	na wolności samica - 6 lat, samiec - ponad 15 lat

W ogrodach zoologicznych samica nosorożca indyjskiego może rodzić nawet w wieku 4 lat, jednak na wolności samice zazwyczaj rodzą w wieku 6 lat. U nosorożca indyjskiego ciąża trwa 15,7 miesięcy, odstęp pomiędzy ciążami waha się od 34 - 51 miesięcy. W warunkach wiwaryjnych samce mogą się rozmnażać już w wieku 5 lat. Natomiast w środowisku naturalnym muszą być starsze i większe, by konkurować z innymi samcami. W ciągu trwających 5 lat badań spotkano tylko jednego nosorożca w wieku poniżej 15 lat, który z powodzeniem się rozmnażał.

U nosorożców indyjskich grupy społeczne przybierają różne formy. Dorosłe samce są samotnikami, poza okresem godowym i walkami o partnerki. Dorosłe samice większość czasu spędzają w pojedynkę (samotnie), kiedy nie mają młodych. Matki przebywają blisko potomstwa do 4 lat po urodzeniu. Czasami pozwalają pozostać im dłużej, jeśli w międzyczasie na świat przyjdzie kolejne młode. Zdarza się, że nie w pełni dojrzałe osobniki zarówno samce, jak i samice tworzą zgodne stada. Grupy dwóch lub trzech młodych samców często przemieszczają się na granicy obszarów samców dominujących. Przebywają ze sobą prawdopodobnie ze względów bezpieczeństwa. Młode samice są mniej towarzyskie niż samce. Nosorożce pancerne tworzą również tymczasowe grupy, szczególnie w sezonie monsunowym i na terenach trawiastych podczas marca i kwietnia. Stada liczące do 10 nosorożców zbierają się podczas kąpieli błotnych - zazwyczaj dominujący samiec z samicami i ich młodymi, ale bez dorastających samców. W grupie nosorożce są zazwyczaj przyjazne. Często witają się machając lub kołyszac głową, unosząc boki i ocierając się nosami lub liżąc.

Dorosłe samce są głównymi inicjatorami walk, a pojedynki między dominującymi samcami są najczęstszą przyczyną śmierci nosorożców. Samce w sposób bardzo agresywny traktują również samice podczas zalotów. Nosorożec może gonić potencjalną partnerkę na duże odległości, a nawet ją zaatakować. W przeciwieństwie do nosorożców afrykańskich, indyjskie walczą, używając swoich siekaczy, a nie rogów.

SEKCJA 4. ZDUMIEWAJĄCE FAKTY

Rekord wieku w hodowli:	40 lat
Rok rozpoczęcia europejskiego programu hodowlanego (EEP):	1990 rok

Nosorożce indyjskie wydają różnorodne odgłosy, m.in.: parskanie, trąbienie, beczenie, ryk, pisk, dyszenie, chrząkanie, krzyk, jęk, dudnienie. Potrafią także okazać zdziwienie lub wyrazić swoją pogardę. Oprócz wydawanych dźwięków, nosorożce używają również węchu do komunikacji. Dorosłe samce oddają mocz w tył na odległość 3-4 metrów często

dlatego, że przeszkadzają mu obserwatorzy. Jak wszystkie nosorożce, wypróżnia się w pobliżu innych odchodów. Nosorożec indyjski posiada na stopach gruczoły zapachowe, dzięki którym zaznacza swoją obecność w stałym miejscu wypróżniania.

Nosorożce indyjskie trudno rozmnażają się w hodowli. Pierwszy odnotowany przypadek narodzin miał miejsce w Katmandu w 1826 roku, jednak następne 100 lat nie przyniosło żadnych sukcesów hodowlanych. W 1925 roku nosorożec indyjski urodził się w Kalkucie. Natomiast w Europie pierwsze narodziny osobnika tego gatunku miały miejsce w ZOO w Bazylei (Szwajcaria) w 1956 roku. W drugiej połowie XX wieku ogrody zoologiczne nabrały wprawy w rozmnażaniu nosorożca indyjskiego. Do 1983 roku na świat przyszło blisko 40 młodych nosorożców indyjskich. Do 2010 roku w ZOO w Bazylei urodziły się 32 nosorożce, co oznacza, że większość zwierząt tego gatunku, żyjących w ogrodach na całym świecie ma łączność genetyczną z populacją w Szwajcarii. Ze względu na sukces programu hodowlanego tego ogrodu, Międzynarodowa Księga Rodowodowa tego gatunku prowadzona jest tam od 1972 roku. Od 1990 roku Europejski Program Hodowlany dotyczący nosorożca indyjskiego jest również koordynowany przez ZOO w Bazylei, co gwarantuje, że globalna populacja nosorożców indyjskich żyjących w ogrodach zoologicznych, pozostaje genetycznie tak zdrowa, jak to jest tylko możliwe.

W czerwcu 2009 roku dokonano sztucznego zapłodnienia samicy nosorożca indyjskiego. Młode przyszło na świat w październiku 2010 roku, jednak po 12 godzinach padło.

SEKCJA 5. POMÓŻ, MÓJ GATUNEK WYMIERA

Status wg listy IUCN:	(VU) narażony na wyginięcie
Trend populacji:	rosnący
Szacowana wielkość populacji żyjącej w naturze:	około 2500 osobników
Liczebność w Europie (wg ISIS):	55 sztuk

TOP3 - Najważniejsze 3 zagrożenia:

1. Kłusownictwo
2. Nielegalny handel rogiem nosorożca
3. Utrata siedlisk

W 2007 roku szacowana wielkość populacji wynosiła 2575 osobników, z czego około 2200 żyło na chronionych terenach Indii:

- Park Narodowy Kaziranga - 1855 osobników (liczebność wzrosła o 1489 sztuk od 1966 r.)
- Rezerwat Przyrody Jaldapara - 108 osobników (wzrost o 24 od 2002 r.)
- Rezerwat Przyrody Pobitora - 81 osobników (wzrost o 27 od 1987 r.)
- Park Narodowy Orang - 68 osobników (wzrost o 33 od 1972 r.)
- Park Narodowy Gorumara - 27 osobników (wzrost o 5 w 2002 r.)
- Park Narodowy Dudhawa - 21 osobników
- Park Narodowy Manas - 3 osobników
- Rezerwat Katarniaghat - 2 osobników

Według danych z roku 2009 Rezerwat Przyrody Pobitora odnotowuje największe zagęszczenie tego gatunku na świecie, gdyż obszar ten o powierzchni 38,8 km² zamieszkują 84 osobniki. W 2007 roku oszacowano, że w Nepalu żyje 378 sztuk. Większość z nich w Parku Narodowym Chitwan, 35 osobników w Parku Narodowym Bardia, natomiast 6 sztuk występuje w Rezerwacie Przyrody Sukula Phanta. W marcu 2008 roku przeprowadzono spis w regionie Terai, który wykazał, że Park Narodowy Chitwan i jego okolice zamieszkuje 408 osobników. W Parku Narodowym Bardia (tereny zalewowe rzeki Karnali) - 22 sztuki i 5 nosorożców w Rezerwacie Przyrody Sukula Phanta. Dwa nosorożce z Nepalu reintrodukowano do Parku Narodowego Lal Suhanra w Pakistanie.

Główną przyczyną spadku liczebności nosorożców indyjskich, podobnie jak afrykańskich, jest myślistwo oraz odstrzały dla pozyskania ich rogów. Polowanie dla sportu stało się popularne pod koniec XIX i na początku XX wieku. Raporty z połowy XIX wieku donoszą, że niektórzy oficerowie odstrzelili nawet po 200 osobników w Assamie. Do 1908 roku populacja w Kazirandze zmniejszyła się do 12 sztuk. Na początku XX wieku gatunek był bliski wyginięcia.

Kłusownictwo, którego celem był róg nosorożca, stało się głównym powodem drastycznego spadku populacji nosorożca indyjskiego. Później powzięto kroki by ochronić ten gatunek. Na początku XX wieku zakazano polowań na nosorożce. W Indiach od 1980 do 1993 roku zabito 692 nosorożce pancerne mimo, że w 1910 roku zakazano w tym kraju polowania na te zwierzęta. W 1984 roku pięć nosorożców zostało przeniesionych do Parku Narodowego Dudhwa. Cztery osobniki z okolic Rezerwatu Przyrody Pabitora, natomiast jeden z Goalpara.

W 1950 roku lasy i tereny trawiaste Chitwan rozciągały się na obszarze ponad 2 600 km² i były domem dla około 800 nosorożców. Kiedy ubodzy rolnicy przenieśli się ze wzgórz do doliny Chitwan w poszukiwaniu gruntów ornych, teren ten został zasiedlony, a kłusownictwo stało się powszechne. W 2002 roku kłusownicy zabili w okrutny sposób 37 zwierząt, po to by odciąć i sprzedać ich cenne rogi.

Najczęstsze sposoby zabijania nosorożców:

1. Strzelanie. Jest zdecydowanie najczęściej stosowaną metodą. Handlarze wynajmują snajperów, często też dostarczają im broń i amunicję.
2. Chwywanie w zasadzkę (dół). Zależy w dużym stopniu od terenu i dostępności trawy, którą przykrywa się taki dół. Wykopuje się go w taki sposób, by upolowane zwierzę miało mało miejsca do poruszania się, a łeb wystawał z dołu, tak by łatwo można było odciąć róg.
3. Porażenie prądem. Jeśli w pobliżu znajdują się linie wysokiego napięcia, kłusownicy zahaczają o nie długie izolowane pręty. Wieszają je bezpośrednio nad ścieżką, którą przechodzą nosorożce.
4. Trucizna. Fosforek cynku, trucizna na szczury, bądź pestycydy rozsmarowywane są na tzw. "lizawkach" (słone miejsca, które służą do uzupełniania minerałów), z których często korzystają nosorożce.
5. Polowanie przy użyciu dzidy. Odnotowano jedynie na terenie Parku Narodowego Chitwan.
6. Polowanie z pętlą. Zarzucona na szyję nosorożca pętla, przecina skórę i dusi zwierzę.

Kłusownictwo, głównie dla rogów stosowanych w chińskiej medycynie ludowej, trwa nieprzerwanie i doprowadziło do zmniejszenia się kilku ważnych populacji. Oprócz tego odnotowuje się poważny spadek jakości siedlisk na niektórych obszarach, który spowodowany jest nasiloną inwazją obcych gatunków roślin, mającą wpływ na liczebność nosorożców, zmniejszeniem się terenów trawiastych na rzecz rozprzestrzeniających się lasów oraz utratą obszarów podmokłych ze względu na zamulenie zbiorników wodnych, a także wypasem zwierząt hodowlanych.

Nosorożec indyjski zagrożony jest wyginięciem, także dlatego, że aż 70% jego populacji na wolności występuje w jednym miejscu na świecie, tj. Parku Narodowym Kaziranga. Jakikolwiek katastrofalne wydarzenie, takie jak choroba, polowania, czy utrata siedlisk, ma destrukcyjny wpływ na status nosorożca indyjskiego. Dochodzi do tego jeszcze ryzyko chowu wsobnego, które zawsze występuje w połączeniu z mało licznymi populacjami. Poprzez kojarzenie się osobników w bliskim pokrewieństwie następuje osłabienie puli genowej i ujawnienie się cech letalnych bądź chorobowych.

Nosorożec indyjski został wpisany na listę gatunków CITES w 1975 roku. Władze Indii i Nepalu przy współpracy z WWF i innymi organizacjami pozarządowymi podjęły ważne kroki w związku z ochroną tego gatunku. Na początku lat 80. zainicjowano program reintrodukcji tych zwierząt. Pierwsza para nosorożców była przeniesiona z regionu Terai w Nepalu do Parku Narodowego Lal Suhanra w Pakistanie w 1982 roku. Wg danych z 2010 roku wynika, że w ogrodach zoologicznych na całym świecie żyją 174 nosorożce indyjskie.

(Ailurus fulgens)

Fot. Leszek Solski

SEKCJA 1. KIM JESTEM

Długość ciała:	51-63 cm
Długość ogona:	30-60 cm
Masa ciała:	samiec 4,5-6,2 kg, samica 3 - 4,5 kg
Średnia długość życia w naturze:	8 - 10 lat
Średnia długość życia w hodowli:	15 lat

Klasyfikacja pandy małej jest ciągle tematem kontrowersyjnym. Po jej odkryciu została ona zaklasyfikowana do rodziny niedźwiedziowatych (*Ursidae*). Dopiero później została przeniesiona do rodziny szopowatych (*Procyonidae*). Powodem zamieszania w klasyfikacji jest obecność cech typowych dla obu wspomnianych rodzin. Dla przykładu, panda mała ma podobną czaszkę i uzębienie jak panda wielka, która jest specyficznym przedstawicielem rodziny niedźwiedziowatych. Ponadto przednie łapy pandy małej przystosowane są do pobierania pokarmu np. bambusa. Jest to adaptacja do środowiska podobnego do tego, w którym żyje panda wielka. Z drugiej strony panda mała posiada także cechy z rodziny szopowatych. Są to: gruby, pasiasty ogon, „zamaskowana” część twarzowa czaszki i spiczaste uszy. Mimo tych podobieństw, w oparciu o analizę molekularną, panda mała jest obecnie zaklasyfikowana do swojej własnej rodziny *Ailuridae*.

W Chinach panda mała nazywana jest *Hun Ho*, czyli ognisty lis, z powodu rudego umaszczenia i lisiego pyska. Jako pierwszy naukową nazwę pandy małej *Ailurus* (koci) *fulgens* (zwierzę o żywych kolorach) zaproponował Frédéric Cuvier. Panda mała jest też powszechnie nazywana *wah*, gdyż wydaje podobnie brzmiące dźwięki.

Populacja pandy małej jest rozproszona i występują obecnie dwa jej podgatunki:

1. Panda mała zachodnia *Ailurus f. fulgens* zasiedlająca Nepal, Assam, Sikkim i Butan.
2. Panda mała Styana *Ailurus fulgens styani* — występującą we wschodniej i północno-wschodniej części płd. Chin i płn. Myanmar lub *Ailurus fulgens refulgens* - panda chińska mała.

Ailurus fulgens styani została opisana przez Thomasa w 1902 roku na podstawie jednej czaszki odkrytej w Szechwan. Jest ona większa i ma ciemniejsze, bardziej intensywne rdzawe futro niż jej kuzyn z Zachodu. Niemniej jednak występuje duże zróżnicowanie w obrębie obu podgatunków, więc niektóre osobniki mogą być brązowe lub żółto brązowe, a nie czerwone.

Rzeka Brahmaputra jest często uważana za naturalną granicę dzielącą podgatunki pandy małej. Chociaż niektórzy autorzy sugerują, że zasięg *A. f. fulgens* rozciąga się dalej na wschód, aż do Chin.

Panda mała ma charakterystyczne, długie, rdzawe lub rdzawo-brązowe umaszczenie. Pysk, policzki i końce uszu są białe, co przywodzi na myśl szopa. Na ogonie ma 6 barwnych pierścieni, jego koniuszek jest puszysty i ciemny,

podobnie jak łapy i brzuch. Głowa jest okrągła, a uszy są średniej wielkości, ustawione pionowo, ma czarny nos i bardzo ciemne oczy. Łapy są krótkie z gęstym futrem na podszewkach. Gęste futro służy jako izolacja ciepła na zaśnieżonych i pokrytych lodem terenach i zakrywa gruczoły zapachowe, które są obecne w okolicach odbytu. Jej długi i puszysty ogon często używany jest jak poduszka i zapobiega utracie ciepła. Ponadto pomaga on w utrzymaniu równowagi, kiedy panda mała stoi na tylnych łapach, wtedy się nim podpira. Panda mała, podobnie jak panda wielka posiada fałszywy kciuk, który jest przedłużeniem kości nadgarstka w kończynach przednich. Pomaga on podczas żerowania, ponieważ pozwala mocno chwycić bambus. Kiedy panda mała schodzi z drzew głową w dół obraca kostkę u nogi, aby kontrolować pochylenie, wtedy jej pazury mogą mocno uchwycić pień drzewa. Schodzenie głową w dół jest znacznie szybsze, ale także przygotowuje pandę do szybkiego przemieszczania się, gdy dotrze ona do ziemi. Panda mała jest stosunkowo lekka. Pozwala jej to wspinać się na cienkie gałęzie, a dzięki temu unikać ataków cięższych drapieżników.

SEKCJA 2. JAK I GDZIE ŻYJE

Występowanie:	Nepal, Butan, Płd. Chiny
Środowisko:	górskie lasy mieszane z dominacją bambusa
Aktywność:	zmierzch, noc
Rodzaj pożywienia:	wszystkożerny

Mimo, że zasięgi występowania pandy małej i wielkiej zachodzą na siebie, to nie ma pomiędzy nimi dużej konkurencji. Oba gatunki jedzą bambus, ale panda mała chętniej zjada jego niższe części. Pandy małe są bardziej zwinne i potrafią wspinać się po stromych zboczach, a więc zazwyczaj występuje na większych wysokościach niż panda wielka.

Panda mała jest gatunkiem endemicznym. Występuje w lasach klimatu umiarkowanego Himalajów, od pogórza zachodniego Nepalu do Chin na wschodzie. Wschodnią granicą zasięgu pandy są Góry Qinling w prowincji Shaanxi w Chinach. Spotyka się ją w płd. Tybecie, w stanach Sikkim oraz Assam w Indiach, w Bhutanie, płn. górach Myanmaru i płd.-zach. Chinach w górach Hengduan Sichuan i Gongshan w prowincji Yunnan. Może też występować w płd.-zach. Tybecie, ale jej obecność tam nie została udokumentowana. Miejsca o najwyższym zagęszczeniu pandy małej to obszar w Himalajach, który w plejstocenie był ostoją dla wielu endemicznych gatunków. Rozmieszczenie pandy małej można określić raczej jako wyspowe, niż ciągłe.

Panda mała występuje na wysokościach od 2 200 do 4 800 m n.p.m., na terenach o umiarkowanej temperaturze pomiędzy 10 a 25°C, z niewielkimi zmianami w ciągu roku. Preferuje lasy mieszane górskie ze starymi drzewami i gęstymi zaroślami bambusowymi.

Pandy małe są terytorialne, dorosłe osobniki są samotnikami z wyjątkiem pory godowej. Nie wydają głośnych dźwięków, są zwykle ciche z wyjątkiem świergotania i gwizdów wydawanych w celach komunikacyjnych. Na co dzień pandy utrzymują dystans pomiędzy sobą, jedynie okazjonalnie kontaktują się za pomocą dźwięków. Dwa z ich najbardziej popularnych odgłosów to parskanie w odpowiedzi na zaskoczenie lub zagrożenie i dźwięk *wah*, głośny i przypominający płacz dziecka, używany w kontaktach pomiędzy matką a jej młodymi. Dodatkowo pandy porozumiewają się i wyrażają emocje za pomocą mowy ciała. Agresję uzewnętrzniają poprzez uniesienie uszu i głowy, natomiast uległość poprzez położenie uszu oraz niżenie głowy.

Panda mała jest aktywna nocą i o zmierzchu. W ciągu dnia śpi na gałęziach drzew lub w dziuplach, zwiększając swoją aktywność późnym popołudniem i wczesnym wieczorem. Kiedy jest im ciepło, śpią wyciągnięte na gałęziach ze zwisającymi nogami, a kiedy jest im zimno, są zwinięte z ogonem przy pysku. Pandy uważane są za zwierzęta nadrzewne, ponieważ najczęściej odpoczywają, poruszają się i żerują wśród drzew.

Krótko po obudzeniu panda ma w zwyczaju czyścić swoje futro podobnie jak kot, liżąc przednie łapy a następnie plecy, brzuch i boki. Ponadto pociera grzbiet i brzuch o drzewa lub skały. Patroluje terytorium, oznaczając go moczem i słabym zapachem piżma wydzielanego z gruczołu około odbytowego. Poszukuje pokarmu na drzewach lub na ziemi, pobiera pokarm przednimi łapami, pijąc zanurza łapę w wodzie a następnie ją zlizuje.

Naturalni wrogowie pandy małej to: pantera śnieżna i kuny (Mustelidae). W sytuacji zagrożenia panda mała stara się uciec, wdrapując się na skały lub drzewa lub staje na tylnych łapach, by wydać się większa, i atakuje ostrymi pazurami przednich łapach.

Panda mała podobnie jak panda wielka prawie wcale nie trawi celulozy. Mimo to 2/3 jej diety stanowi bambus. Pędy bambusa są łatwiej trawione niż liście, najlepiej są przyswajane latem i jesienią, średnio-strawne są na wiosnę, a najmniej przyswajalne zimą. Zmiany te korelują z zawartością składników odżywczych w bambusie. Panda mała zjada także grzyby, korzenie, porosty i trawy, małe ssaki i ptaki, jaja, kwiaty oraz jagody. W niewoli zaobserwowano, że żywi się ptakami, kwiatami, liśćmi, korą i owocami klonu, buku oraz morwy. Okazjonalnie uzupełnia dietę o ryby i insekty. Z powodu niskokalorycznej diety panda mała jest bardzo mało aktywna. Czas spędza głównie na poszukiwaniu pokarmu i spaniu. Aby przeżyć na nisko kalorycznej diecie panda mała musi zjadać duże ilości najbardziej pożywnych części bambusa, takich jak delikatne listki czy młode pędy, w ilości powyżej 1,5kg świeżych liści i 4 kg świeżych pędów dziennie. W celu maksymalnego spożytkowania składników odżywczych pokarm ten przechodzi przez przewód pokarmowy dość szybko (około 2 - 4 godzin).

Panda mała wytworzyła różne adaptacje umożliwiające trawienie bambusa. Zęby przystosowane są do rozdrabniania liści. Chociaż ich siekacze i kły wyglądają jak zęby drapieżników, to zęby przedtrzonowe i trzonowe są w stanie zmiażdżyć i rozetrzeć liście. Zęby pandy małej pozwalają jej przeżuwać pokarm dokładnie i umożliwiają efektywniejsze strawienie bambusa. Dodatkowym przystosowaniem do odżywiania się bambusem jest rozmiar ciała, który umożliwia jej spożywanie dużej ilości roślinnego pokarmu. Ponieważ panda mała ma niskie zapotrzebowanie energetyczne, jest zdolna do przeżycia na diecie bambusowej, która jest pożywieniem niskoenergetycznym.

SEKCJA 3. JA I MOJA RODZINA

Tryb życia:	samotniczy
Okres godowy :	styczeń - marzec
Okres płodny u samic:	1 - 2 dni w roku
Ciąża:	90 - 150 dni (112 - 158 dni)
Masa ciała noworodka:	110 - 130 g
Wielkość miotu:	1 - 2 młodych
Wiek zakończenia karmienia mlekiem:	4-5 miesięcy
Wiek dojrzałości płciowej:	około 1,5 roku dla obu płci

Panda mała jest zdolna do rozmnażania już w wieku około 18 miesięcy, ale pełną dojrzałość osiąga w wieku 2 - 3 lat. Podczas pory godowej, która trwa od połowy stycznia do wczesnego marca samiec i samica mogą kopulować z więcej niż jednym partnerem. Kilka dni przed porodem, samica zaczyna zbierać materiał na gniazdo, taki jak chrust, trawa i liście. Gniazdo jest zwykle zlokalizowane w dziupli lub szczelinie skalnej.

Po ciąży trwającej 112 - 158 dni, samica rodzi od 1 do 4 młodych. Od połowy czerwca do późnego lipca młode są ślepe, głuche i ważą od 110 g - 130 g. Po porodzie matka wylizuje młode co pozwala jej rozpoznać je po zapachu. Początkowo spędza z nimi od 60 do 90% czasu. Po pierwszym tygodniu, matka zaczyna spędzać więcej czasu poza gniazdem, powracając do niego po kilku godzinach, aby opiekować się młodymi i je karmić. Samica często przynosi młode do kilku gniazd, które utrzymuje w czystości. Młode pandy małe otwierają oczy w wieku około 18 dni. W wieku około 90 dni mają już wykształcone kolorowe futro i zaczynają wychodzić z gniazda. Zaczynają także zjadać pokarmy stałe, gdyż odstawienie ich od piersi następuje w wieku około 6 - 8 miesięcy. Podrostki zostają z matką do czasu, aż urodzą się kolejne młode pandy, czyli do następnego lata. Samce rzadko pomagają w opiece nad młodymi. Dzieje się tak, tylko wtedy, gdy zwierzęta żyją w parach lub w małych grupach. Średnia długość życia pand to 8 - 10 lat, ale pojedyncze osobniki osiągały wiek 15 lat.

SEKCJA 4. ZDUMIEWAJĄCE FAKTY

Rekord wieku w hodowli: brak danych

Rok rozpoczęcia europejskiego programu hodowlanego (EEP): 1990

Masa ciała pandy małej wynosi zaledwie 5% masy ciała pandy wielkiej. Samce pandy małej mogą walczyć między sobą stając na tylnych łapach i boksować przednimi łapami oraz drapać pazurami. Pandy używają języka do wykrywania różnych zapachów i nie lubią wody.

W sierpniu 2010 roku archeolodzy odkryli kopalne szczątki pandy w hrabstwie Washington stanie Tennessee (USA). Chociaż zwierzęta te nie występują w naturze w Ameryce Północnej, uważa się, że przodek pandy małej żył w górach wschodniego Tennessee około 4,5 mln lat temu.

SEKCJA 5. POMÓŻ, MÓJ GATUNEK WYMIERA

Status wg listy IUCN: (VU) Narażony na wyginięcie

Trend populacji: malejący

Szacowana wielkość populacji żyjącej w naturze: 2 500 - 20 000 osobników

Liczebność w Europie (wg ISIS): 24 osobniki

TOP3 - Najważniejsze 3 zagrożenia:

1. Niszczenie i degradacja siedlisk
2. Kłusownictwo
3. Chów wsobny

Najważniejsze zagrożenia pandy małej to bezpośredni odłów z natury, polowania, konkurencja ze strony zwierząt udomowionych na skutek niszczenia siedlisk i wylesiania. Relatywne znaczenie tych czynników jest różne w poszczególnych regionach, a niestety nie jest dobrze poznane. Na przykład w Indiach, największym zagrożeniem wydaje się być utrata siedlisk, a następnie kłusownictwo, podczas gdy, w Chinach największym zagrożeniem są polowania oraz kłusownictwo. W ciągu ostatnich 50 lat, w Chinach odnotowano 40% zmniejszenie liczebności populacji pandy małej. Panda mała została całkowicie wytępiona w chińskich prowincjach Guizhou, Gansu, Shaanxi i Qinghai. Także populacje w zachodnich obszarach Himalajów zanotowały istotny spadek liczebności.

W płd.-wsch. Chinach poluje się na pandy małe dla ich futra. Szczególnie wysoko ceniony jest puszysty ogon, z którego produkuje się kapelusze. Na tych terenach, futro pandy jest często używane w lokalnych ceremoniach kulturowych. Podczas wesela pan młody nosi okrycie głowy z futra pandy małej, a nowożeńcy wierzą, że przyniesie im ono szczęście.

Wylesianie może hamować rozprzestrzenianie się pandy małej oraz powodować nasilenie naturalnego podziału populacji, prowadząc do silnego jej rozproszenia. Mniej niż 40 zwierząt w 4 oddzielnych grupach dzieli zasoby z ludźmi w Parku Narodowym Langtang w Nepalu, gdzie tylko 6% z obszaru 1 710 km² jest preferowanym siedliskiem pandy małej. Mimo, że bezpośrednia konkurencja o pokarm ze zwierzętami hodowanymi nie jest znacząca, to bydlę może hamować wzrost bambusa przez zadeptywanie.

W małej grupie zwierząt istnieje duże ryzyko chowu wsobnego, co oznacza zmniejszenie puli genowej, a tym samym różnorodności cech. Wzrasta ryzyko wystąpienia cech warunkowanych genami recesywnymi, które niosą ciężkie choroby, a niektóre z nich są letalne. Chów w bliskim pokrewieństwie w wąskiej populacji grozi wymarciem jej przedstawicieli. Ponadto wycinka drzew na opał lub na potrzeby rolnictwa, włączając w to tarasy na zboczach wzgórz, przyczynia się do usuwania starych drzew, które są schronieniami dla matek z młodymi i zmniejsza zdolność niektórych gatunków bambusa do regeneracji.

Dzięki regulacjom CITES (Konwencja Waszyngtońska) liczba odławianych pand zmniejszyła się w ostatnich latach. Niestety ciągle kwitnie kłusownictwo i panda mała jest często sprzedawana prywatnym kolekcjonerom za wygórowane ceny. W niektórych częściach Nepalu i Indii pandy są trzymane jako zwierzęta domowe. Innymi czynnikami mającymi negatywny wpływ na stan liczebności pandy małej jest jej mały przyrost naturalny (zwykle jedno lub dwoje młodych rocznie) oraz wysoki wskaźnik śmiertelności w środowisku naturalnym.

Panda mała ujęta została w I załączniku CITES. Nadano jej kategorię VU (gatunek narażony na wyginięcie, wg Czerwonej Listy od 2008 roku), ponieważ średnia, światowa populacja pandy liczy około 10 000 osobników i ma trend zniżkowy. Tylko około połowa całkowitego zasięgu potencjalnego występowania pandy, tj. 142 000 km² jest zamieszkała przez te zwierzęta. Różne źródła podają różne dane, ale szacunkowa światowa liczebność populacji pandy małej waha się od 2 500 do 16.000 - 20 000 osobników. W 1999 roku całkowita populacja w Chinach szacowana była na 3 000 - 7 000 osobników. W 2001 w Indiach dziko żyjącą populację szacowano na 5 000 - 6 000 osobników. W Nepalu - kilkaset osobników, w Myanmarze i Butanie - brak danych.

Prawdziwa liczebność populacji jest trudna do oszacowania. Obserwacja pand w naturze jest trudna głównie dlatego, że są płochliwe i mają skrytą naturę oraz w dużej mierze są aktywne nocą. Często dochodzi także do pomylenia

pandy małej z innymi zwierzętami. Na przykład, pewien raport podawał, że panda mała jest ciągle obecna na terenie Myanmaru, co miała potwierdzać fotografia dołączona jako dowód. Zdjęcie to przedstawiało jednak cywetę. Z tych powodów liczebność osobników na wolności szacuje się na podstawie gęstości populacji, a nie poprzez bezpośrednie liczenie osobników.

Panda mała jest pod ochroną we wszystkich krajach jej występowania i polowanie na nią jest zabronione. Jednak działania ochronne są odmienne w poszczególnych krajach:

Strona
| 20

1. Chiny posiadają 35 terenów chronionych obejmujących 42,4 % siedlisk pandy małej.
2. Indie ustanowiły 20 chronionych terenów ze znanymi albo prawdopodobnymi populacjami pandy małej w Parkach Narodowych: Sikkim, Arunachal Pradesh i West Bengal, a także: parku narodowym Namdapha i Singalila. Kraj ten posiada też skoordynowane kierunki ochrony pandy.
3. W Nepalu znane populacje zasiedlają parki narodowe: Langtang, Sagarmatha, Makalu Barun, Rara, rezerwy: Annapurna, Kanchenjunga Conservation Area i Dhorpatan Hunting Reserve.
4. Butan posiada 5 obszarów chronionych, gdzie występuje panda mała.
5. Myanmar ma 26 obszarów chronionych, z których przynajmniej 1 lub więcej zawiera populacje pand.

W ramach ochrony gatunkowej prowadzone są też badania *in situ* oraz różne inicjatywy ekologiczne. Związek zarządzania lasami w dystrykcie Ilam we wschodnim Nepalu jest domem dla 15 pand małych, które generują dochód gospodarstw domowych dzięki działalności związanej z turystyką. Mieszkańcy wysokogórskich obszarów Arunachal Pradesh utworzyli stowarzyszenie na rzecz ochrony pandy małej (*The Pangchen Red Panda Conservation Alliance*). Składa się na nie pięć wiosek z zachowaną powierzchnią leśną 200 km² na wysokości od 2 500 m do ponad 4 000 m n.p.m.

Panda mała dobrze przystosowuje się do życia w warunkach wiewaryjnych i jest powszechna w ogrodach zoologicznych na całym świecie. Do 1992 roku zanotowano ponad 300 urodzeń w niewoli i tyle samo osobników żyjących w 85 miejscach na całym świecie. Do 2001 roku 182 osobniki żyły samotnie w ogrodach zoologicznych Północnej Ameryki. W 2006 roku międzynarodowa księga rodowodowa podawała, że ponad 800 osobników było trzymany w ogrodach zoologicznych i parkach całego świata. Wśród nich, 511 osobników z podgatunku *fulgens* było hodowane w 173 instytucjach, a 306 osobników podgatunku *styani* w 81 ośrodkach.

Międzynarodowa księga rodowodowa jest obecnie zarządzana przez ZOO w Rotterdamie (Holandia). We współpracy z International Red Panda Management Group koordynuje on działania ochroniarskie poświęcone pandzie małej w Ameryce Północnej, Europejskiego Programu Hodowlanego (EEP) zagrożonych gatunków w Europie i inne programy hodowlane w Australii, Indiach, Japonii i Chinach.

KANCZYL FILIPIŃSKI (PILANDOK)*[Tragulus nigricans]*Strona
| 21

Fot. Tomasz Hołod

SEKCJA 1. KIM JESTEM

Wysokość:	około 30 cm
Długość ciała:	około 40 cm
Masa ciała:	2 - 2,2 kg
Średnia długość życia w naturze:	brak danych
Średnia długość życia w hodowli:	brak danych

Kanczyl filipiński jest tajemniczym, mało poznanim gatunkiem. Należy do jednych z najmniejszych kopytnych na świecie. Ma czekoladowo-brązowe umaszczenie, a na przedpiersiu charakterystyczny biały wzór w kształcie krzyża. Jest niewielkich rozmiarów, ma kręłą budowę ciała z cienkimi i stosunkowo długimi nogami. Kanczyl filipiński jest uważany za praprzodka jelenia. Obie płcie nie posiadają poroża, mają po 4 dobrze rozwinięte palce u każdej nogi, samce są mniejsze od samic. Najbliższym krewnym kanczyla filipińskiego jest kanczyl malajski (*Tragulus javanicus*).

SEKCJA 2. JAK I GDZIE ŻYJE

Występowanie:	filipińska wyspa Balabac
Środowisko:	tropikalne, nizinne lasy deszczowe i zarośla
Aktywność:	nocna
Rodzaj pożywienia:	roślinożerny

Kanczyl filipiński występuje głównie na Filipinach na wyspie Balabac, która jest mniej więcej wielkości Wrocławia. Lasów ubywa tam w zastraszającym tempie, zostało tylko 10 tysięcy hektarów, mniej więcej 1/3 powierzchni wyspy. Za to myśliwych jest coraz więcej. A dziczyzna do piwa i innych alkoholi to tradycyjna filipińska zakąska. Biesiadnicy uważają, że spłynie na nich moc i sprawność zwierzęcia. Kanczyle, niestety, łatwo upolować. Nie trzeba nawet do nich strzelać, łowi się je na pętlę. Został także introdukowany na sąsiednie wyspy: Apulit i Calaut. Na dietę składają się przede wszystkim opadłe owoce, liście, pąki krzewów i traw.

SEKCJA 3. JA I MOJA RODZINA

Tryb życia:	samotniczy
Okres godowy :	cały rok
Ciąża:	4,5 - 5 miesięcy
Wielkość miotu:	1 młode
Wiek zakończenia karmienia mlekiem:	około 2 miesięcy

Wiek dojrzałości płciowej: około 10 miesięcy

Kanczyl filipiński jest samotnikiem i w większych grupach czuje się niekomfortowo. Swoimi pobratymcami interesuje się jedynie w okresie rozrodczym. Samce kanczyla filipińskiego nie posiadają poroża, ale mają za to ostre jak brzytwa, wydłużone, górne kły, których używają do walk o samice i do obrony. Dwa samce nie mogą dzielić ze sobą tego samego terytorium.

Strona | 22 Kanczyl filipiński prowadzi skryty i nocny tryb życia. Jest bardzo płochliwy. Cięża u samicy jest bardzo krótka, trwa około 120 dni i jak u większości jeleniowatych, rodzi się jedno młode.

SEKCJA 4. ZDUMIEWAJĄCE FAKTY

Rekord wieku w hodowli: brak danych

Rok rozpoczęcia europejskiego programu hodowlanego: brak danych

W 2009 roku, w ramach programu ochrony kanczyla filipińskiego, do ogrodu zoologicznego we Wrocławiu sprowadzono osiem kanczyl, w tym pięć samic. Przyleciały one prosto ze stacji hodowlanej na wyspie Balabak leżącej na Morzu Południowocchińskim. Po 30 dniowej kwarantannie jedna para została we wrocławskim ZOO na stałe, a reszta pojechała do ośrodka hodowlanego w Sandwich w Wielkiej Brytanii. Polska nazwa gatunkowa została nadana przez ZOO Wrocław, które jako pierwszy zanotował sukcesy hodowlane i dalej z powodzeniem rozmnaża kanczyla.

Przez miejscową ludność Maranao kanczyl nazywany jest Pilandok. Jest także bohaterem wielu opowieści i legend, w których przedstawiany jest zwykle jako sprytny oszust. Jedna z nich opowiada o tym, jak Pilandokowi udało się wyprowadzić w pole księcia Sumusong-sa-Alongan i ukraść mu worek złota. W innej przechytrzył krokodyla i po ich grzbietach udało mu się przejść na drugi brzeg rzeki.

SEKCJA 5. POMÓŻ, MÓJ GATUNEK WYMIERA

Status wg listy IUCN: (EN) Zagrożony wyginięciem

Trend populacji: malejący

Szacowana wielkość populacji żyjącej w naturze: kilkaset osobników

Liczebność w Europie (wg ISIS): 9 osobników

TOP3 - Najważniejsze 3 zagrożenia:

1. Kłusownictwo
2. Utrata siedlisk
3. Degradacja środowiska

Na obszarze Filipin występuje dużo endemicznych gatunków zwierząt, niestety region ten leży jednocześnie w strefie katastrofy ekologicznej. Kanczyle zagrożone są wyginięciem głównie przez rabunkową wycinkę drzew, którą prowadzi się właściwie bez ograniczeń, także na innych wyspach. Kłusownictwa oraz polowań nikt nie kontroluje, a dodatkowo Filipiny mają trudną sytuację polityczną. Polowania na kanczyle organizowane są głównie dla ich smacznego mięsa, utrata siedlisk natomiast postępuje z powodu przekształcania lasów na cele rolnicze, przeważnie pod uprawę palmy kokosowej.

Problemem jest także brak rozwiniętego planu ochrony gatunkowej, gdyż na Filipinach istnieje tylko kilka stacji hodowlanych, które zajmują się ochroną ginących gatunków. Są one niestety niedofinansowane i często ulokowane w strefie walk. Z tych względów lepiej jest wywozić za granicę zwierzęta zagrożone wyginięciem, bo jak zginą w swoim naturalnym środowisku, zawsze można sprowadzić osobniki z ogrodów zoologicznych, w celach reintrodukcji. Dokładna liczebność populacji kanczyla filipińskiego jest nieznana, a z wypowiedzi lokalnych myśliwych wynika, że się zmniejsza, gdyż coraz trudniej jest im upolować to zwierzę.

Mimo, że kanczyle są prawnie chronione, to skuteczność egzekwowania przepisów jest minimalna. Z tego powodu utrzymywanie kanczyl w ośrodkach hodowlanych może być jedyną formą zachowania gatunku.

WIELKOOK OLBRYMI (WIELKOOK ŻAGŁOPŁETWY)*[Pangasius sanitwongsei]*Strona
| 23**SEKCJA 1. KIM JESTEM**

Masa ciała: do 300 kg

Długość ciała: do 300 cm

Gatunek słodkowodnej ryby z rodziny **Pangasiidae**. To niewielka rodzina zwana też jest „rekinami opalizującymi” albo sumami rekinimi z powodu ich budowy i kształtu. Rodzina **Pangasiidae** zawiera gatunki występujące na obszarze południowej i południowo - wschodniej Azji, łącznie z największą słodkowodną rybą na Ziemi: sumem olbrzymim z Mekongu (**Pangasiandon gigas**).

Ciemne umaszczenie wielkooka żagłopłetwego jest związane z obecnością w jego skórze komórek barwnych melanoforów. Wielkook olbrzymi ma szeroką, płaską głowę, i ubarwienie maskujące: srebrne od strony brzusznej i ciemnobrązowe od strony grzbietowej. Płetwy piersiowe, brzuszne oraz grzbietowe są ciemnoszare. Dorosły osobnik może dorastać do długości 300 cm i osiągać masę ciała do 293 kg. Wielkook żagłopłetwy jest drugą pod względem wielkości rybą słodkowodną na Ziemi.

SEKCJA 2. JAK I GDZIE ŻYJE

Występowanie: Kambodża, Chiny, Wietnam i Tajlandia

Środowisko: słodkowodne zbiorniki i ciekły wodne

Aktywność: nocna

Rodzaj pożywienia: wszystkożerny i padlinożerny

Wielkook żagłopłetwy zasiedla dorzecze Mekongu w Kambodży, Chinach i Wietnamie, a także dorzecze Chao Phraya w Tajlandii. Żyje w dużych rzekach przepływających przez lasy deszczowe. Podczas pory suchej wielkook wykorzystuje głębokie akweny, jako miejsca schronienia. Najczęściej trzyma się głównego nurtu rzeki i tworzy grupy składające się do 50 osobników. Młode wielooki można spotkać w mniejszych dopływach rzek oraz przy ich ujściach, mogą nawet dotrzeć do wód słonawych.

Wielkook żagłopłetwy jest organizmem bentopelagicznym, czyli porusza się przy dnie i w obszarach środkowych akwenów wodnych. Odżywia się organizmami żyjącymi przy dnie i wolnoptywującymi, a także rybami i skorupiakami, większe osobniki zjadają też padlinę i pływające rośliny.

SEKCJA 3. JA I MOJA RODZINA

Tryb życia: samotniczy

Tarło: przed porą monsunową

Wielkook żagłopłetwy jest gatunkiem migrującym. Tarło odbywa zwykle przed porą monsunową. W tym celu wędruje w górę rzeki podczas późnej wiosny albo lata. Z powodu olbrzymich wymiarów dojrzałych płciowo osobników mało prawdopodobne jest rozmnażanie tego gatunku w akwariach. Pangasiusy są komercyjnie hodowane na fermach na Dalekim Wschodzie.

SEKCJA 4. ZDUMIEWAJĄCE FAKTY

Strona Rekord wieku w niewoli: brak danych

| 24 Rok rozpoczęcia europejskiego programu hodowlanego: brak danych

Na temat wielkooka krąży pewien mit, który nie ma żadnego uzasadnienia w biologii tej ryby. Mianowicie, istnieje niczym nieuzasadnione przeświadczenie, że wielkook dopasowuje się do wielkości akwarium, w którym jest trzymany. Jest to oczywiście nieprawda, niestety wielu akwarystów dało temu wiarę.

SEKCJA 5. POMÓŻ, MÓJ GATUNEK WYMIERA

Status wg listy IUCN: (CR) Krytycznie zagrożony wyginięciem

Trend populacji: malejący

Szacowana wielkość populacji żyjącej w naturze: brak danych

Liczebność w Europie (wg ISIS): 6 osobników

TOP3 - Najważniejsze 3 zagrożenia:

1. Nadmierne połowy
2. Utrata siedlisk
3. Degradacja środowiska

W 1989 roku, rząd prowincji Yunnan w Chinach wpisał wielkooka żagłopłetwego na listę II klasy zwierząt chronionych. Od 2009 roku wg IUCN ma kategorię CR, głównie z powodu 99% spadku liczebności w ciągu 3 pokoleń i długiego czasu wymiany pokoleń, który nie jest znany dla tego gatunku, ale wiadomo, że dla jego kuzyna *Pangasiandona gigasa* czas ten wynosi 10 - 15 lat. Niestety, brak jest w pełni wiarygodnych danych na temat liczebności wielkooka na wolności. Niektóre raporty podają, że około 15 lat temu, co roku odławiano blisko 100 sztuk, a 5 lat temu już tylko 5 - 20 osobników. Wielkook żagłopłetwy jest krytycznie zagrożony wyginięciem z powodu nadmiernych połów dla celów konsumpcyjnych oraz w mniejszym stopniu dla akwarystów, a także na skutek utraty siedlisk w wyniku zmian biegu rzek spowodowanych budową tam i zwiększeniem żeglugi rzecznej. W 1967 roku jego liczebność szacowano na 2000 osobników. Obecnie trend populacyjny jest zniżkowy.

Półów tych ryb jest związany z ceremoniałem i obrzędami religijnymi. Tradycyjną przynętą na pangasiusa jest mięso drobiowe lub psie. Gatunek jest też w miarę popularną rybą spożywaną i sprzedawaną na rynku. Przed sprzedażą, większym rybom obcinane są płetwy w celu ukrycia ich tożsamość gatunkowej, ponieważ osobniki takie są częściowo padlinożerne, a przez to nie są tak chętnie kupowane, jak młode sztuki.

KROKODYL SYJAMSKI*(Crocodylus siamensis)*Strona
| 25

Fot. Agata Staniewicz

SEKCJA 1. KIM JESTEM

Długość ciała z ogonem: do 4 m

Crocodylus siamensis jest gatunkiem średniej wielkości, samce osiągają do 4m długości, chociaż większość osobników prawdopodobnie nie przekracza 3,5 m. Pysk jest stosunkowo szeroki, gładki z kostnym wyrostkiem za każdym okiem. Nie jest gatunkiem agresywnym, niespokonywany nie atakuje człowieka.

Znane są już informacje na temat filogeografii i genetyki populacji krokodyla syjamskiego, sezonowego cyklu spermy i właściwości przeciwbakteryjnych krwi tego gatunku. Udokumentowano też hybrydyzację w niewoli krokodyla syjamskiego z krokodylem różańcowym. Określono także liczbę chromosomów krokodyla syjamskiego i hybrydy, a także opracowano metody do odróżnienia DNA obu form.

SEKCJA 2. JAK I GDZIE ŻYJE

Występowanie: Kambodża, Indonezja, Malezja, Wietnam

Środowisko: słodkowodne

Aktywność: aktywny w dzień i w nocy

Rodzaj pożywienia: 100% mięsożerny

Krokodyl syjamski został wytępiony na większości terenów swojego występowania. Niewielka populacja krokodyla syjamskiego pozostała jeszcze w Laosie, Wietnamie oraz Indonezji, ale dzika populacja w Tajlandii już prawdopodobnie nie istnieje. W 2000 roku pojedynczy osobnik został odkryty w Parku Narodowym Kaeng Krachan w Zachodniej Tajlandii, a w 2002 trzy egzemplarze oznaczono w rezerwacie w środkowej Tajlandii. Nie ma pewnych danych na temat występowania krokodyla syjamskiego w Brunei, Laosie oraz Myanmarze.

Krokodyl syjamski zasiedla głównie tereny nizinne z różnorodnymi środowiskami słodkowodnymi, takimi jak: wolno płynące rzeki i strumienie, jeziora, sezonowe starorzecza, bagna oraz mokradła. Sporadycznie występuje na terenach położonych na wysokości do 600 m n.p.m. Na lądzie buduje gniazda i wygrzewa się, a w wodzie głównie poluje. Podczas pory deszczowej osobniki rozpraszają się na podmokłych obszarach. Mogą wtedy wędrować nawet ponad 25 km. Następnie powracają do miejsc, w których przebywają podczas pory suchej. Zdarza się, że kilka osobników (najczęściej do 5) dzieli wspólnie norę wykopaną przy brzegach rzek lub jezior. Podobnie jak wiele innych krokodyli, *Crocodylus siamensis* odżywia się różnorodnymi zwierzętami, takimi jak bezkręgowce, żaby, inne gady, ptaki i ssaki, a także padlina.

SEKCJA 3. JA I MOJA RODZINA

Tryb życia: samotniczy

Wielkość lęgu: 20 - 50 jaj

Okres gniazdowania: luty - kwiecień

Okres inkubacji: 70 - 80 dni

Samice krokodyla syjamski budują gniazda pod koniec pory suchej, w okresie od lutego do kwietnia. Gniazdo ma kształt kopca i usytuowane jest na pływającej platformie albo na brzegu rzeki lub jeziora. Zbudowane jest między innymi ze szczątków roślin, które rozkładając się utrzymują odpowiednią temperaturę wewnątrz gniazda. Młode wykluwają się podczas pory deszczowej, po 70 - 80 dniach inkubacji. Dzikie miejsca wylęgów odnajdywane w Kambodży, Laosie i Wietnamie zawierały do 31 jaj. Samicezymane w niewoli w Tajlandii składały do 50 jaj.

SEKCJA 4. ZDUMIEWAJĄCE FAKTY

Rekord wieku w hodowli: brak danych

Rok rozpoczęcia europejskiego programu hodowlanego: brak danych

SEKCJA 5. POMÓŻ, MÓJ GATUNEK WYMIERA

Status wg listy IUCN: (CR) Krytycznie zagrożony wyginięciem

Trend populacji: malejący

Szacowana wielkość populacji żyjącej na wolności: około 250 osobników

Liczebność w Europie (wg ISIS): 10 osobników

TOP3 - Najważniejsze 3 zagrożenia:

1. Degradacja siedlisk
2. Prześladowania
3. Silne rozproszenie populacji

Wymarły na 99% swojego pierwotnego zasięgu, krokodyl syjamski należy do najmniej zbadanych i najbardziej zagrożonych gatunków krokodyli na świecie. Chociaż nieliczne dzikie populacje ocalały, to ponad 700 000 osobników jest hodowanych w komercyjnych fermach krokodyli w Azji Płd.-Wsch.

Krokodyl syjamski znajduje się w I załączniku CITES i objęty jest zakazem handlu. Najważniejsze zagrożenia to: niszczenie siedlisk, nielegalny handel i prześladowania, ekstremalnie niska liczebność i rozproszenie populacji. Według grupy specjalistów (*CSG Crocodile Specialist Group*) możliwości przeżycia krokodyla syjamskiego na większości obszarów jego występowania jest niska, a średnia w Kambodży i Laosie. W związku z tym istnieje najwyższa konieczność odbudowania dzikiej populacji tego gatunku, ale możliwość stabilnego zarządzania jest niestety niewystarczająca.

Historycznie krokodyl syjamski był szeroko rozpowszechniony na kontynencie Płd.-Wsch. Azji i prawdopodobnie na niektórych wyspach Indonezji oraz Malezji. Obecne rozmieszczenie gatunku jest bardzo zmniejszone i fragmentaryczne, a pozostałości populacji składają się z niewielkiej ilości rozproszonych osobników z bardzo nielicznymi potwierdzonymi koloniami aktywnymi reprodukcyjnie. W 1992 roku uznano gatunek krokodyla syjamskiego za wymarły w naturze lub ekstremalnie blisko wymarcia. Od tego czasu, szereg badań potwierdziło obecność niewielkiej populacji tego gatunku w Tajlandii (prawdopodobnie mniej niż 100 osobników) i większych populacji w Birmie, Laosie i Kambodży. W marcu 2005 roku ekologowie odkryli gniazdo z młodymi w południowym Laosie w prowincji Savannakhet.

Stowarzyszenie na rzecz ochrony krokodyli w Tajlandii (*The Crocodile Management Association of Thailand*) opracowało strategię reintrodukcji krokodyli syjamskich do ich naturalnego siedliska, w nadziei na przywrócenie gatunku na ich historyczne terytoria w Tajlandii.

W Kambodży zakrojone na szeroką skalę działania ochronne rozpoczęły się w 1998 roku w ramach CSG Action Plan, włączając w to ogólnokrajowe badania terenowe i długoterminowy projekt ochrony wdrażany przez lokalne władze. Badania terenowe rozpoczęto pod koniec 1990 roku, sugerując się wcześniejszymi doniesieniami o szerokim rozpowszechnieniu gatunku. Systematyczne badania zostały przeprowadzone przy wielu głównych ciekach wodnych, będących potencjalnym siedliskiem krokodyli. Badania wykazały poważne uszczuplenie i rozproszenie populacji potwierdzone z 35 miejsc, w 21 systemach rzecznych na obszarze 11 prowincji. Wiele z tych miejsc znajduje się poza granicami obszarów chronionych i zawiera tylko od 1 do 2 osobników. Dzika populacja może liczyć mniej niż 150 dorosłych osobników. Od 2001 roku odnaleziono 10 miejsc lęgowych w 8 prowincjach, chociaż zagrożenia powodują

zmniejszenie sukcesu reprodukcyjnego i liczby aktywnych miejsc lęgowych. Na terenach bagien Veal Veng i rzeki Areng w górach Cardamon istnieje największa dzika populacja krokodyla syjamskiego, a każde z tych miejsc ma od 1 do 3 miejsc lęgowych rocznie. Obszary te oraz rzeka Sre Ambel wymagają obecnie zwiększenia liczby patroli oraz polepszenia zarządzania tym terenem, w oparciu o lokalną społeczność. Dzięki temu osiągnięto sukces w zmniejszeniu kłusownictwa i planuje się utworzenie dodatkowych rezerwatów na północnym-wschodzie tego regionu. Działalność człowieka w dalszym ciągu ma poważny wpływ na większość populacji krokodyla syjamskiego w Kambodży. Na obszarach wielu systemów rzecznych, także występujących na terenach chronionych, planowane jest zbudowanie elektrowni wodnych, które spowodują utratę ponad połowy istniejących miejsc lęgowych krokodyli syjamskich w ciągu kolejnych 10 lat. W Kambodży istnieje ponad 900 ferm krokodyli, z których większość znajduje się wokół jeziora Tonle Sap. Nielegalny odłów krokodyli, które trafiają na fermy hodowlane jest stałym i istotnym zagrożeniem dla dzikiej populacji. Podobnie jak incydentalne łapanie ich w sieci rybackie i kłusownictwo, defragmentacja oraz utrata siedlisk. Pomimo wielu wysiłków i działań ochroniarskich utrzymanie populacji przez dłuższy okres czasu jest niepewne. Rząd Kambodży, organizacje ochroniarskie i CSG zainicjowały więc plan reintrodukcji krokodyla syjamskiego w celu wzmocnienia jego dzikich populacji.

W Indonezji krokodyl syjamski jest obecnie spotykany w pojedynczym systemie rzeczonym Mahakam we wschodniej części prowincji Kalimantan. Dawniej krokodyl syjamski występował na Jawie, ale z powodu utraty podmokłych siedlisk nie zachowały się tam żadne populacje. Na lata 2009/2010 planowano działania ochroniarskie realizowane na obszarze Danau Mesangat w systemie rzeki Mahakam.

W Laosie pierwsze systematyczne badania dotyczące krokodyla syjamskiego zostały przeprowadzone w latach 2003/2008. Potwierdziły one poprzednie raporty, które mówiły o małej liczebności oraz rozproszeniu wielu lokalnych populacji. Intensywne polowania w połowie XX wieku, głównie dla delikatnych skór, a także dostarczanie żywych krokodyli do ferm, są głównymi przyczynami spadku liczebności tego gatunku. Największa populacja udokumentowana w Laosie zasiedla 8 systemów rzecznych. Od 2003 roku odkryto 6 miejsc lęgowych, ale zakończone sukcesem wylęgi zostały potwierdzone tylko w dwóch z nich. Większość udokumentowanych siedlisk znajduje się poza terenami chronionymi. Pozostałe populacje krokodyla syjamskiego są zagrożone wyginięciem z powodu utraty podmokłych siedlisk oraz odławianie dorosłych i młodych osobników przez rybaków, a także podbieranie jaj. W Laosie jedyna hodowla krokodyla syjamskiego znajduje się w ZOO Ban Kuen, która dostarcza około 1000 osobników, z których większość może być mieszańcami z innymi gatunkami krokodyli. Trzy czynniki są kluczowe dla ochrony krokodyla w Laosie. Ochrona gatunkowa poza systemem krajowych obszarów chronionych, oparta na współdziałaniu społeczności lokalnych, zarządzanie siedliskami obejmującymi stałe i sezonowe obszary bagienne (rzeki, jeziora oraz stawy) i trzeci czynnik - ochrona miejsc lęgowych. W 2006 i 2007 roku odbyły się warsztaty informacyjne organizowane dla społeczności lokalnych, których celem było udokumentowanie faktycznej wiedzy mieszkańców na temat krokodyli. W 2008 został zainicjowany nowy projekt ochroniarski, zawierający sporządzenie planu zarządzania prowincją Savannakhet oraz plan zarządzania krokodylami w Laosie.

W Malezji, w 1919 roku oznaczono 1 osobnika krokodyla syjamskiego. Na zachodnim i wschodnim wybrzeżu półwyspu Malajskiego znajdują się nizinne obszary podmokłe, podobne do tych w Tajlandii, zapewniające krokodylom syjamskim odpowiednie warunki bytowe.

Dane historyczne wskazują na obecność krokodyli syjamskich w Myanmarze. Najbardziej prawdopodobnym obszarem występowania gatunku jest rzeka Mekong, która wpływa do południowego Laosu. Niesprawdzony, lokalny raport dotyczący krokodyli z rzeki Mekong w pñn. Laosie potwierdza te przypuszczenia. Odcinek rzeki Mekong w Myanmarze (200 km) znajduje się pod presją czynników ograniczających przetrwanie biologiczne krokodyli. Siedliska leżące wzdłuż tego odcinka oraz w Północnym Laosie i Tajlandii są narażone na przebudowę i pogłębianie kanału rzecznoego na potrzeby żeglugi oraz nasilenie się transportu rzecznoego. Z tych powodów każdy żyjący jeszcze w tych wodach krokodyl syjamski jest poważnie zagrożony wyginięciem.

(Pseudoryx nghetinhensis)

Fot. David Hulse

SEKCJA 1. KIM JESTEM

Wysokość w kłębie:	80 - 90 cm
Długość ciała:	150 cm
Długość ogona:	25 cm
Masa ciała:	samiec około 100 kg, samica około 85 kg
Średnia długość życia w naturze:	8 - 9 lat
Średnia długość życia w hodowli:	brak danych

Zarówno samce jak i samice saoli mają długie, cienkie, nieznacznie wygięte do tyłu rogi, osiągające do 52 cm długości. Najprawdopodobniej służą one do obrony przed drapieżnikami oraz podczas konfliktów wewnątrzgatunkowych (np. podczas walki pomiędzy samcami). Budowa ciała jest zwarta i opływowa, co umożliwia poruszanie się w lesnej gęstwinie. Kształt głowy jest delikatny. Saola ma wąski pysk i wyraźnie wysklepione kości nosowe. Uszy są stosunkowo niewielkie a oczy o ciemnobrązowych tęczęwkach z okrągłymi źrenicami. Szczeciniasta sierść ma barwę od kasztanowo - brązowej do prawie czarnej, przy czym jest jaśniejsza na brzuchu. Na grzbiecie, wzdłuż kręgosłupa ciągnie się cienka, czarna linia sięgająca zadu. U niektórych osobników, po bokach szyi występują białe plamy. Ogon jest trójkolorowy - brązowy u nasady, dalej kremowy i czarny ku końcowi. Zakończony jest puszystym pomponem. Na zadzie znajdują się kremowe plamy, a na kończynach powyżej racic białe pasy. Na pysku widać dużo białych plamek i pasów (m.in. linie nad oczami, które dają wrażenie brwi).

Saola jest zwierzęciem unikatowym, gdyż trudno jest znaleźć drugie, które łączy w sobie kombinację poniższych cech:

- Stopień zagrożenia (CR - krytycznie zagrożony wyginieniem). Nie występuje w żadnym ogrodzie zoologicznym, ani placówce hodowlano badawczej. Hodowla saoli w warunkach wiwaryjnych jest niezmiernie trudna.
- Odrębność genetyczna. Jest to jedyny gatunek w rodzaju *Pseudoryx*, prawdopodobnie zasługuje na własne plemię, a nawet podrodzinę w obrębie rodziny krętorogich. Mało jest takich przypadków, gdzie rodzaj opierający się na przedstawicielu jednego plemienia czy podrodziny, ma status krytycznie zagrożonego wyginieniem.
- Brak dostatecznej troski o ochronę gatunkową. Saola jest znacznie bardziej zagrożona wyginieniem niż inne duże ssaki Azji, na których ochronę kładzie się większy nacisk i poświęca większe środki finansowe np. tygrys (*Panthera tigris*), słon indyjski (*Elephas maximus*), panda wielka (*Ailuropoda melanoleuca*) czy orangutan (*Pongo spp.*)

SEKCJA 2. JAK I GDZIE ŻYJE

Występowanie: Góry Annamskie w Laosie oraz Wietnamie

Środowisko: wilgotne, wiecznie zielone lasy liściaste

Aktywność: dzienna

Strona Rodzaj pożywienia: roślinożerny

29 Saola to endemit, występujący jedynie w Górach Annamskich na terenie Laosu oraz Wietnamu. Zwykle zamieszkuje wilgotne, wiecznie zielone lasy liściaste na wysokości od 400 do 1 000 m n.p.m. Preferuje obszary o znikomej ingerencji człowieka. W jej behawiorze zauważa się zmiany siedlisk uzależnione od pory roku. W porze deszczowej, gdy górskie strumienie wypełnia duża ilość wody saola przemieszcza się w wyższe partie terenu, a podczas pory suchej schodzi na niziny, kiedy górskie strumienie wysychają.

Saola opisana dopiero w 1992 roku była jednym z najbardziej spektakularnych zoologicznych odkryć XX wieku. Jedynym dającym się porównać dokonaniem było odkrycie okapi (*Okapia johnstoni*) w Afryce Środkowej. Okapi i saola są podobne pod wieloma względami. Oba gatunki mają bardzo charakterystyczny wygląd, są dużymi przedstawicielami kopytnych, żyją samotnie w gęstwinie lasów tropikalnych i oba gatunki są tajemnicze oraz późno poznane. Jednak saolę odkryto prawie 100 lat później niż okapi, co czyni to dokonanie jeszcze bardziej spektakularnym. Jest też znacznie bardziej zagrożona wyginieciem niż okapi.

Na dietę saoli składają się małe rośliny liściaste, zwłaszcza liście figowe oraz pędy roślin porastających brzegi rzek. Saola może pobierać wodę w dużych ilościach. Potrafi pić przez 4 minuty bez przerwy.

SEKCJA 3. JA I MOJA RODZINA

Tryb życia: samotniczy

Okres godowy : sezonowy, zależny od pory roku

Cykl płciowy u samic: brak danych

Cięża: 33 tygodnie

Masa ciała noworodka: brak danych

Wielkość miotu: przypuszczalnie 1 młode

Wiek zakończenia karmienia mlekiem: brak danych

Okres międzyciążowy: brak danych

Wiek dojrzałości płciowej: około 10 lat

Generalnie, saola prowadzi samotniczy tryb życia, lecz widziano przedstawicieli tego gatunku przemieszczających się w parach lub małych grupach, prawdopodobnie dorosłego samca i samicę podczas okresu rozrodczego lub samicę ze swoim młodym. Istnieją także doniesienia o grupach składających się nawet z 7 osobników.

Saola jest aktywna głównie wczesnie rano i późnym popołudniem. Podczas odpoczynku, kiedy leży na ziemi kończyny przednie ma schowane pod tułowiem, a pysk oparty na ziemi z zamkniętymi oczami.

Większość informacji na temat rozrodu zaczerpnięto z obserwacji jednej samicy, która trzymana była w Laosie w niewoli. Niestety, w ciągu paru tygodni zwierzę to padło. Kalkulacje poczynione między innymi na podstawie wielkości płodu, sugerują, że saola rozmnaża się sezonowo. Najprawdopodobniej okres godowy trwa od końca sierpnia do połowy listopada (w Laosie). Poród odbywa się z początkiem pory monsunowej, czyli pomiędzy kwietniem a czerwcem. W Wietnamie pora sucha i deszczowa przypada na inne miesiące, dlatego u osobników tam występujących sezon rozrodczy może być przesunięty. Przypuszczalnie cięża trwa około 33 tygodni.

SEKCJA 4. ZDUMIEWAJĄCE FAKTY

Rekord wieku w hodowli: brak danych

Rok rozpoczęcia europejskiego programu hodowlanego: brak danych

Saola znaczy swoje terytorium przez wydzielanie zapachów z gruczołów przedoczdolowych. Robichaud (1998) sugeruje, że saola może mieć największe gruczoły wśród współczesnych ssaków. Zapach wydzielany przez saolę jest

nieprzyjemny i ostry, przypomina piżmo (jak u łasicowatych). Gruczoły znajdują się w charakterystycznych zagłębieniach po bokach pyska, które swego czasu zostały mylnie zinterpretowane, jako skrzela. Saola pielęgnuje (szczotkuje) swoje futro dzięki językowi, który dorasta do 16 cm długości. Na chwilę obecną zarejestrowano tylko jeden rodzaj dźwięku wydawany przez przedstawicieli tego gatunku. Jest to ciche, krótkie beczenie. Naturalnymi wrogami są drapieżniki występujące na obszarze Laosu i Wietnamu, prawdopodobnie są to: pantera, tygrys i cyjon.

SEKCJA 5. POMÓŻ, MÓJ GATUNEK WYMIERA

Strona

| 30 Status wg listy IUCN: (CR) Krytycznie zagrożony wyginięciem

Trend populacji: malejący

Szacowana wielkość populacji żyjącej w naturze: 10 - 400 osobników

Liczebność w Europie (wg ISIS): brak danych

TOP3 - Najważniejsze 3 zagrożenia:

1. Kłusownictwo
2. Nielegalny handel
3. Utrata siedlisk

Saola jest zwierzęciem niezmiernie rzadko spotykanym w naturze. Z tego też powodu nie ma na jej temat dostatecznej wiedzy, która umożliwiłaby między innymi określenie jej liczebności. Szacunkowe dane podają, że na wolności żyje od 10 do 400 osobników. Te niewielkie ilości stawiają obecnie saolę pośród jednych z najbardziej zagrożonych wyginięciem ssaków w Azji i tym samym na świecie.

Od momentu jej odkrycia i opisanie, nadano jej status CR (Critically Endangered) czyli krytycznie zagrożona wyginięciem, głównie ze względu na intensywne polowania prowadzone na terenie jej występowania.

W 1998 roku złowiono ponad tuzin osobników. Większość, z których złapano i przetrzymywano w złych warunkach padło w ciągu kilku dni i tygodni. Kilka padło po pięciu miesiącach od chwili schwytania. Wyjątkiem były dwie sztuki, które szybko wypuszczono z powrotem na wolność.

W chwili obecnej ani jedna saola nie jest trzymana w niewoli. Żaden ogród zoologiczny na świecie nie posiada w swojej kolekcji przedstawiciela tego gatunku. Z tego też powodu nie zostały jeszcze założone żadne księgi rodowodowe i nie prowadzone są żadne prace hodowlane. Ostatnią potwierdzoną wiadomością była informacja o schwytaniu dorosłego samca przez mieszkańców wioski w północnym Laosie, w sierpniu 2010 roku. Niestety, osobnik ten padł po kilku dniach.

Saola skupia na sobie uwagę, ze względu na ogromne niebezpieczeństwo wyginięcia. Gatunek ma mały zasięg występowania. Jest coraz bardziej zagrożony przez utratę siedlisk, szczególnie jednak ze względu na polowania i zastawianie sidła. Kłusownicy skupiają swoje działania na zwierzętach wartościowych dla tradycyjnej medycyny Wschodu czy dla handlu mięsem. Mimo, że saola ma dla nich mniejszą wartość i nie jest głównym celem ich polowań, zabijają ją przypadkowo podczas pogoni za innymi gatunkami. W przeszłości starano się ją też schwytać ze względu na duże zainteresowanie nowym i mało poznanym zwierzęciem.

Niszczenie siedlisk stanowi kolejne zagrożenie. Lasy są wycinane i fragmentowane przez rozwój infrastruktury (budowę dróg i zapór), rolnictwa i górnictwa. Polowania wzmogły się przy okazji powstawania dróg, które dzieląc tereny leśne, umożliwiały kłusownikom łatwiejszy dostęp do dzikiej zwierzyny. Największe obawy związane są z nową drogą w Wietnamie (Ho Chi Minh), która ciągnie się przez całą długość Gór Annamskich i przecina tereny występowania saoli.

Na szczęście dla dobra gatunku, Saola zamieszkuje kilka obszarów chronionych. W Rezerwacie Przyrody Vu Quang w Wietnamie, gdzie saola została odkryta, Ministerstwo Leśnictwa wstrzymało wycinkę drzew. Badania i inne działania ochroniarskie podjęto również w Rezerwacie Przyrody Pu Huong, przy udziale Uniwersytetu Vinh z Wietnamu.

Ponadto, w latach 1998 - 2003 w ramach działalności Parku Narodowego Pu Mat, przeprowadzono wiele badań na temat rozmieszczenia i ekologii tego gatunku. Była to część projektu Społecznego Leśnictwa i Ochrony Przyrody. Ministerstwo Leśnictwa w Wietnamie także wydało zakaz dalszego odławiania, handlu lub posiadania tego rzadkiego zwierzęcia, biorąc pod uwagę wysoką śmiertelność pośród osobników trzymanyh w niewoli.

W Laosie, firma Nam Theun 2 odpowiedzialna za budowę zapory, przeznacza 1 mln \$ rocznie przez 30 lat na ochronę Nakai-Nam Theun Narodowego Obszaru Chronionego (NNT NPA), największego obszaru chronionego w Laosie i Wietnamie. Towarzystwo Ochrony Dzikiej Przyrody współpracuje z lokalnymi władzami i partnerami handlowymi w celu ochrony saoli w kluczowych obszarach na północ i południe NNT NPA, które nie są ujęte w krajowych obszarach chronionych.

Strona
| 31

W 2006 roku IUCN i SSC przy współpracy z grupą specjalistów zajmujących się dzikim, azjatyckim bydlęciem stworzyły Grupę Roboczą Saoli, aby bardziej skupić się na jej ochronie. WWF również angażuje się w ochronę poprzez wspieranie projektów mających na celu poprawę egzystencji mieszkańców w miejscu, gdzie odkryto ten gatunek. W 2010 roku z inicjatywy WWF utworzono dwa, z trzech zaplanowanych obszarów chronionych, na terenach występowania saoli.

Pomimo tych wysiłków oraz wciąż prowadzonych działań, przyszłość tego tajemniczego i pięknego przedstawiciela krętorogich pozostaje niepewna. Na świecie istnieje może kilka gatunków dzikich zwierząt, które tak jak saola są kombinacją kilku wyjątkowych cech tj. biologicznej odrębności, stopnia zagrożenia, a także stosunkowo małego zainteresowania ochroną gatunkową. To wszystko sprawia, że szanse na uratowanie tego gatunku są coraz mniejsze.